

III/A HOFFMANN PÁL ESTERHÁZY LÁSZLÓ,  
FERENC, TAMÁS ÉS GÁSPÁR FÜLÖTT

|                                                                                                                                                                                                                                                                                       |    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| A TEKENTETES ES NAGYSAGOS<br>H O F F M A N Y P A L ,<br>Pécsi Püspök, Esztergami Canonok, és<br>Esztergami Ersek Urunk ö Nagysága Generális<br>Vicáriussa, Chászár és Király Urunk ö Fölsége<br>tanátsa                                                                               | 5  |
| P R E D I K A T Z I O I A ,<br>Mellyet predikállot<br>Nagy szombatban, Keresztelő szent János Templomában,<br>Sz. András havának 26. napián, 1652. Esztendőben.<br>Midön                                                                                                              | 10 |
| NAGY VEZEKENY MEZEJEN, AZ TÖRÖKÖK-Elle-<br>valo harczon, kis Aszszony havának 26. napián, hazájokért dűczösé-<br>gessen egy-gyüt megh holt, négy vitéz Uri Attiafiak el temettetnének,<br>Ugy mint:                                                                                   | 15 |
| A' TEKENTETES ES NAGYSAGOS<br>G R O F F G A L A N T H A I<br>E S Z T E R H A Z I L A S Z L O ,<br>FRAKNO VARA ÖRÖKÖS URA, ES SOPRONY<br>Vár-megye fő-Ispánnya, Szentelt vitéz, Chászár és Király Urunk ö<br>Fölsége Fő-tanátsa és komornykya, Pápa végh-házának fő-kapitánnya<br>etc. | 20 |
| A' TEKENTETES ES NAGYSAGOS<br>G A L A N T H A I<br>E S Z T E R H A Z I F E R E N C Z ,<br>Chászár és Király Urunk ö Fölsége Gyarmati végh-házának fő-kapi-<br>tánnya etc.                                                                                                             | 25 |
| G A L A N T H A I<br>E S Z T E R H A Z I T A M A S ,<br>Chászár és Király Urunk ö Fölsége Lévai végh-házának viczé-kapi-<br>tánnya etc.                                                                                                                                               | 30 |
| G A L A N T H A I<br>E S Z T E R H A Z I G A S P A R , e t c .                                                                                                                                                                                                                        |    |



Es ezeknek diczéretes magok viselésének örök emlekezetire,

A' TEKENTETES ES NAGYSAGOS

GROFF NADASDI FERENCZ,

Fogaras Földének örökös Ura, Vas-vár-megyének Fő-Ispánnya, Chászár és Király Urunk ö Fölsége Fő-tanátsa és Komornykya, és Magyar Országban Királi Udvari Hop-mestere, akarattíából ki-nyomtatottat.

Cosmerovius Mátthe, Chaszár Urunk ü Fölsége Udvari könyvnyomtatoia által, 1653. esztendőben.

<1> „Quomodo ceciderunt Fortes in praelio?” „amabiles et decori in vita sua, in morte quoque non sunt divisi, Aquilis velociores, Leonibus fortiores.” 2. Reg. c. 1. v. 25. 23.

„Miképpen estek-el az Erőssek a' harczon?” „szeretetre méltók, és ékesek életekben, a' halálban sem váltak-el egy-mástól, a' Sasoknál gyorsabbak, az Oroszlányoknál erősebbek.” 2. Reg. c. 1. v. 25. 23.

MInek-utánna az Israél népének veszedelmes ütkezetit, és a' Gelboë hegyén történt szerenchétlen harczát hallotta volna a' királyi Prophéta szent David, nagy szomorúságában maga királyi fényes köntösét megh-szaggatván, keseredet szívének siralmas zokogási, és buzgó könyhullatásának ki-forró áradási-mellet, a' harczon maradt királynak Saulnak, és vitézi modon el-eset iffiúnak Ionathasnak Oroszlányi bátorságát, erejét, ezekkel az elő-hozot, és minden acél szívet keserűsége fel-indító szókkal döcchöiti, keserghi, és óhaytya vala mondván: „quomodo ceciderunt Fortes in praelio?” „amabiles et decori in vita sua, in morte quoque non sunt divisi, Aquilis velociores, Leonibus fortiores.” „miképpen estek-el az Erőssek a' harczon?” „szeretetre méltók, és ékesek életek-<2>ben, a' halálban sem váltak-el egy-mástól, a' Sasoknál gyorsabbak, az Oroszlányoknál erősebbek.” Továb megyen még-is David ugyan azon helyen, és hogy a' megh-öletet Ionathashoz való igaz szeretetinek tekéltetességét inkább ki-nyilatkoztassa, szomorú hárfáiának keserves pendítését, szívbéli foházkodásával egyelítvén, magán veszi Ionathast, mint hitves attyafiát, kedves barátját, és igen faldalmassan ezekkel a' versekkel sirattya: „doleo super te frater mi Ionatha\* decore nimis et amabilis super amorem mulierum, sicut mater unicum amat filium suum, ita ego te diligebam.” „bánkodom, szánakodom raitad, felette igen ékes, és az Aszszonyok szerelménél szerelmessebb, kedvesebb Atyámfia Ionathas, mert a' mint az Anya szereti az ő egygyetlen egy szület fiát, ugy szeretlek vala én téged.”

Hogy-ha Ionathasnak, és az ő attyának Saulnak halálát, ennyire kesergette David, és az Israél nemzetsége, noha azok halála-miat kiteriedet birodalmában megh nem chorbúlt, se fegyver fogható vezériben megh nem fogyatkozot Országba az Israél nemzetségének: bizonyára sokkal faldalmasb szível, sokkal keservesb könyhullatásával sirattya e' mái nap, mind határiban meg szorúlt, mind vitéz baynokiban meg-szüksült édes Hazánk és Anyánk Magyar-Országgh, ezt az ő dűchőségének teriedésére ölében fel-tartot, romlot birodalmának épületire,



öltalmára kebelében fel-nevelt Vitéz négy Fiát, a' kit egy harczon, egy mezőben, egy órában, egy halomban rakot a' kegyetlen halál. Keserves volt ugyan ennek a' mi édes Hazánknak, és mégh mostis Országul, nemzetségül igen siralmas a' Mohách mezei útkezet, a' holot egy egész tábornak le-vágására fel-szegezvén kaszáit, minden személy válogatás-nélkül, kirallyát, Püspökét, Urát, Nemessét, fő-legenyét, köz rendét le-nyakazta, le-vágta nemzetségünknek azon fene halál; de sem akkor, sem az előtt oly nagy és hallatlan kegyetlenségét, haragiát, ne mondgyam (dühösségét) nem mutatta, mint e' minap, a' mikor ezt az egy Uri nembül születet, egy Tekéntetes Házbul <3> származot négy Atyafiát, három vég-háznak kapitányját egyszersmind fel-konczolta, fel-mészárlotta; mint-ha \*az Ester házát és nemzetségét, most akarná uionnan ki-irtani, és annak gyönyörűségessen, dühöségessen virágzó Rózáit\* nem különben mint Caligula Chászár\* a Romabélieket egy chapással le-vágni.

Kire nézve igen méltán, és Davidnál sokkal méltábban, sokkal keservesebben óhaytya édes Anyánk és Hazánk ezeket az ő Vitéz Fiait mondvan: „*quomodo ceciderunt Fortes in praelio?*” „*amabiles et decori in vita sua, in morte quoque non sunt divisi, Aquilis velociores, Leonibus fortiores:*” „miképpen estek-el” ezek az én Erős Fiaim „a' harczon?” „szeretetre méltók, és ékesek életekben, a' halálban sem váltak-el egy-mástul, a' Sasoknál gyorsabbak, az Oroszlányoknál erősebbek.” Méltán mondtam, és hogy sem mint David Ionathast, sokkal méltábban sirattya Vitéz Groff ESZTERHAZI LASZLOT megh-keseredet édes Hazánk, és azt mondgya: „*doleo super te*” *Fili mi Comes LADISLAE*, „*decore nimis et amabilis super amorem mulierum, sicut mater unicum amat filium suum, ita ego te diligebam:*” „báncodom, szánakodom raitad, felette igen ékes, és az Aszszonyok szerelménél szerelmessebb, kedvessebb” édes Fiam Vitéz Groff ESZTERHAZI LÁSZLO, „mert mint az Anya szereti az ő egygyetlen egy szület fiát, úgy szeretlek vala én téged.”

Ennek a' mi édes Anyánknak, Hazánknak ily nagy keserűségét, mijs (mivel minnyáiunknak köz) minnyáian igen keserves fáidalommal érezvén, számosson gyülekeztünk erre a' siralmas, és Hazánkban soha sem látot, sem hallot hasonló temetésre, felessen gyültünk ebben az Istennek Templomában, a' kiben ennek az Erős, és Hazáia-mellett dühöségessen megh-hólt Vitéz négy Uri Baynoknak, örök emlékezetre méltó, és piros vérek ki-ontásával, drága életek fogyatásával megh-bizonyított, megh-pechétlet vitézkedéseket chudálljuk és óhaytyuk. A' kiknek e' világ fen-állásáigh megh-maradandó jó hírek nevek, méltán kívánná ugyan én tölem, <4> hogy kinek kinek dichéretes jó ma-

ga-viselését közölök, magános praedikatioval magasztalnám, és mindenikének tekéletes ioságos chelekedetit, bátor szívét, dühöítő sok szóval felségesiteném; de mivel azt az üdö nem engedi, magánosson vészem én, mint David Ionathast, a' Tekéntetes és Nagyságos Vitéz Groff ESZTERHAZI LASZLOT, és a' mint hogy David, feiedelmi jó erkölchel tündöklő iffiú Ionathasnak sok jóságos chelekedeti közül, Erösségét magasztalta, dichérte, ötet „*Aquilis velociorem, Leonibus fortio-*” „a' Sasoknál gyorsabnak, az Oroszlányoknál erősebbnek” nevezte: én-is ennek a' mi kedves iffiú Ionathasunknak, Vitéz Groff ESZTERHAZI LASZLONAK sok jóságos chelekedeti közül, szóllok az ő Erösségéről, és ötet „*Aquilis velociorem, Leonibus fortio-*” „a' Sasoknál gyorsabnak, az Oroszlányoknál erősebbnek” nevezem. Nem-is ok-nélkül, mert valahová tekéntek, az Oltárookra, Koporsókra, Szövétnekekre, fel-függeztetet minden paizán és czimerén, nem egyebet, hanem Erösségének ielöl egy Sast, és egy Oroszlányt, az az, egy Gryphet látok, a' kinek a' Feie és Szárnya Sas, a' teste Oroszlány: mint-ha azt akarná avval ielenteni, hogy ő mind a' Sasnak, a' ki *regina avium*, az éghi madaraknak királynéia, mind pedig az Oroszlánynak, a' ki „*fortissimus bestiarum*”, „a' földön járó állatok közül legh-erősebb”, ereiét, magában foglalta, „*Aquilis velocior, Leonibus fortior.*” \*Szóllok azért ennek az Istenben el-nyugodot, bódogh emlekezetű Vitéz Groff Vrnak, mind a' Sashoz, mind az Oroszlányhoz hasonló Ereiről, legh kíváltképpen az én Vitéz halgatoimnak üdvességes lelki épületekre, hasznokra, oktatásokra nézve-is; a' kik ha a' Vitézi nevet méltán és érdemessen akariák viselni, szükség, hogy a' mint ez a' Vitéz Groff Vr, úgy ök-is mind a' Sashoz, mind az Oroszlányhoz hasonló erővel biranak, „*Aquilis velociores, Leonibus fortiores.*”

A szent irás sok helyen, es az irás magyarázó Doctorok-is közönséges értelemmel hasonlították az Erős ferfiat az Oroszlányhoz, és annak eleiben kíváltképpen-<5> valo-például az Oroszlányt tészik. De nem chak az Oroszlány egyedül czimere az Erősnek, hanem maga ereiével, hatalmával, gyorsaságával, bátorságával, vigyázásával, igen helyes tüköre, példái azoknak a' Sas-is. Kire nézve hogy a' több nemzet-ségek-felet való hatalmokat, ereiket ki-mutatnák némely világ meghöldítő Monárhák, úgy-mint a' Chaldaeusok, Persák, és Romaiak, az ő hadi zászlóikra, fegyverekre a' Sast ábrázolták-ki, azt irták, hordozták győzhetetlen ereiknek ielül és például. Mivel azért mind az Oroszlány, mint pedig a' Sas, ily valóságos képe, példái az Erősnek: innéd vagyon hogy egy tekéletes ereiü vitéz férfiat le akarván írny a' bölchek, nem chak az Oroszlánynak, hanem a' Sasnak ereiét-is kívánnák ő benne meg-találtatni, az az, testbül és lélekbül álván min-



den erős férfiú, nem csak testi, hanem lelki erőt-is kívánnak abban. Az Oroszlány szügyes, nyakas, chontos, tetemes, velős, gyomros állat, példázza az embernek testi erejét, mellyel feiére, testének sérelmére, iavainak, íoszágának veszedelmére igyekező árulóit, irigyit, gonosz-akaróit, és egyéb szemmel látható, kézzel tapasztalható ellenséghit 5  
megh-győzi. A' Sas maga ereivel, sűgáival, legh-magassabban röpülő, legh-fényeseb szem-fényű, az éghez legh-közébe járó madár (kiért *Ales Iovis*, Jupiter fő Isten legh-kedvősb madarának-is nevezetik) példázza az embernek lelki erejét, mellyel az ember lelkének kárhöz- 10  
zattyára, üdvességes iavainak romlására agyarkodó ellenséghit, az ördögöt, a' bűnt, és egyéb gonosz, rendetlen indulatit, vágyódástit megh-holdittya, fellyül-múllyá, és mint a' Sas az éghez, úgy ő az ő Istenéhez elméivel, jó lelki isméretivel közel-jár mindenkor, azokra az ő ellenséghire figyelmetes lelki szemeivel szorgalmazosson vigyáz- 15  
ván, a' kikről mondgya a Szent Pál: „*est nobis colluctatio adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae*,” „minékünk tusakodásunk vagyunk ezeknek a' világi setétségeknek vezéri-ellen, a' lelki gonosságok-ellen.”

Mely szükséges pedig egy erős vitéz ferfiúnak <6> az, hogy testi ereivel egygyüt iáron mindenkor a' lelki erő-is, és hogy a' mely 20  
bátran, szívesen vitézkedik az ő testi ellenséghi-ellen, oly serényen vitézkedgyék lelki ellenséghi-ellen-is, ier mutassuk-megh rövideden a' szent írásból, és annak magyarázó Doctoriból. E' világi erős ferfiaknak és vitézeknek méltó példái, szent David mely nagy, és nem csak 25  
emberi, hanem Oroszlányi erőt-is fellyül halladó erővel birt legyen, eszünkbe vehettyük a' szent írásban elő-hozott sok chudálatos vítezi próbáiból, chelekedetiből. Az Oroszlányokat és medvéket állóknál-fogva\* megh-foitotta, megh-ölte. A' hat könyöknyi és egy arasznyi magasságú Oriást, Goliathot,\* a' ki előt, félvén tőle minnyáian az 30  
Israéliták, el-futnak vala, egy sima kövel, parittyával megh-győzte, egy chapással feiét vette. Ellenséghi-közzül dárdáiával\* három-százat sebesitet-megh egy izben. Nyólcz-százat\* ölt-megh egy ütkezetben. Hová lehet ennél nagyobb ereiü, és bátorságú vitéz ferfiu? a' ki maga le-iria ezt az ő hatalmas erejét, és azt mondgya: „*Deus praeinxit me* 35  
*virtute, perfecit pedes meos tanquam cervorum, posuisti ut arcum aereum brachia mea*,” „az Vr Isten”, úgy-mond, „környül-vet, fel-övedzet engem erősséggel, olyanná tette a' lábaimot mint a' szarvasokét, és kariaimot mint a' rézből öntött kéz-íjat.” Nehéz értelmű 40  
szóknak látczanak ezek lenni, mert ám bátor győzhetetlen erővel környül-véve, fel-övedzve legyen David, ám bátor olyanok légyenek az ő kariai, mint a' rézből öntött kéz-íj: de mi-képpen vagyunk az, hogy

egy olyan erős vitéz ferfiúnak mint David, nem Tigris, nem Párducz, nem Elefánt, hanem Szarvas lábai vannak, holot minnyáian tudgyuk, hogy egy rettegőbb, egy félénkieb állat aligh vagyunk a' szarvasnál, a' ki csak egy kopónak czaholásától, ugatásától-is megh-üdvén el-fút, 5  
el-szalad. Ennek az üdvességes titoknak ki-feítésére tudnunk kel, hogy a' több szép tulajdonsághi-közöt, mellyekkel a' természet a' szarvast fel-ékesítette, igen szép, és talám legh-szebb az, hogy mivel ő néki legh-gyűlölségesb, legh-halálosb ellenséghe a' kigyó, az-ellen 10  
egyéb fegyverrel nem <7> viaskodik, nem tusakodik, hanem a' lábai-val tapodgya, tiporia, azokkal öli-megh a' kigyót a' szarvas. Lelki értelem szerént azért, a' mikor vitéz erős Davidnak rézből öntött kez-íjhoz hasonló kariaival össze-tészi a' szarvas lábait a' szent Lélek, jelenti azt, hogy noha vitéz David az ő nagy ereivel, és vastagh erős kariaival 15  
megh-rontya, labairól le-veri, és mint a' port a' szél, úgy el-törli az ő ellenséghit: de nem elég ez, hanem ehez szükséges az-is, hogy a' mint a' szarvas az ő lábai-val a' kigyót megh-tiporia, megh-öli, úgy vitéz David-is megh-tapodgya azt a' dögleletes fülkű kigyót, a' bűnt, mely 20  
halálos marásával sebesíti az ő lelkét, a' mely kigyorúl mondgya Sirák fia: „*quasi a facie colubri fuge peccata*,” „mint a' kigyót úgy üldözd, giülöld, fussad a' bűnt”; megh-győzze azt a' mérges aspist, az ördögöt, a' ki gonosz sugallásával, inchelkedésivel ólálkodik ő-ellene, a' kiről 25  
mondgya az Vr Isten-is: „*ipsa conteret caput tuum*”, hogy „megh-tiportatik, megh-rontatik az ő feie”. Hogy így vitéz David a' mely diadalmas, a' mely erős az ő látható testi ellenséghi-ellen, rézből öntött kez-íjhoz hasonló kariaival; oly győzedelmes, oly bátor legyen a' szarvas lábaihoz hasonló lábai-val, láthatatlan lelki ellenséghi-ellen-is.

Egy vitéz erős Aszszonyt ad előnkben Salomon,\* mely „*terribilis ut castrorum acies ordinata*”, „rettenetes mint a' táboraknak el-rendelt serege”, „*mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium*”, 30  
„ezer paizók függenek ő róla, az erőseknek minden fegyverek”. Aligh ha ugyan ezen vitéz erős Aszszonyról nem szól a' Szent Lélek *Psal. 44. v. 13.*, a' holot a' nevét-is megh-jelenti ki legyen,\* „*filia Tyri*”, „Tyrus leánya”, avagy a' mint szent Hieronymus *in Epist. ad Principiam*, a' zidó bűti szerént olvassa,\* „*filia fortissimi fortissima*”, a' legh-erősebb királynak, legh-erősebb leánya. Ennek a' vitéz erős Asz- 35  
szonynak miben álljon az ő ereiének mi-volta, tekéltessége, utánna veti a' szent írás, és azt mondgya-felöle: „*omnis gloria eius ab intus, in fimbriis aureis, circumamicta varietatibus*”, „a' Tyrus leányának minden dűchössége, hatalma, ereie <8> belől vagyunk, arany perémekkel fel-ékesitetet, sok színű ékességgel fel-öltöztetet”. De vallyon mi- 40  
képpen mondgya belől lenni erősségét ennek a' Tyrus leányának a'



szent Lélek? holot az ő ékessége, erőssége, minden dűchössége „*in fimbriis aureis, in varietatibus*”, „az arany perémekben, a sok színyű ékességéből szőt köntösben” ál, és mind az arany perém, mind az ékes köntös, nem belső, hanem külső-képpen ékesíti, erősíti ötöt? Szent Hieronymus a fellyül elő-hozot helyen, és a királyi biblia, igen szépen hozza-össze ezt a Tyrus leányának arany perémiben, és ékes köntösében álló erősségét belső erősségével, és azt mondgya, „*omnis gloria eius ab intus in fimbriis scutulatis, in ocellaturis*”, a Tyrus leányának minden ékessége, erőssége belől vagyon, és minden ékessége, erőssége kívül az arany perémiben, és ékes köntösében-is vagyon, mi-képpen lehet ez? ezek a Tyrus leányának arany perémi, nem imillyen, amolylan aranyból, hanem válogatot, finom, drága, és minden arany fonálnál böchesb scofiombul: se-nem valami közönséges formara, hanem „*in scutulatis*” paiz formára vert perémek; hasonló-képpen ez az ő köntösének ékessége nem valami alá-való köz szer-számból, eszkből ál, hanem „*in ocellaturis*” éppen csak szemből, kívül, belől, elől, hátul, iob, bal-ódalul éppen csak szemmel tűzöt, fűzöt, szemmel öszve szőt, megh-rakot ez az ő ékes köntöse. Köröskörül azért sok paizzal vagyon fel-fegyverkezve, körül-véve ez a Tyrus leánya, e-mellet sok szemmel fel-ékesitetet, gazdagon megh-tűzöt drága köntösben. Az írás magyarázó Doctorok értelméből\* az ő sok paiza, avagy inkább paiz formára vert arany peréme, jelenti az ő testi erejét, mellyel mint egy paizzal harczol, vitézkedik az ő testi látható külső ellenséghi-ellen. A sok szemmel megh-rakot öltözete, jelenti nagy figyelmetességgel, szorgalmatossággal vigyázó lelki erejét, mellyel strázát ál az ő lelkének láthatatlan ellenséghi-ellen: és így a mely győzedelmessen, erőssen őltalmazza magát külső ellenséghi-ellen a paizzal, oly diadalmasson, oly vitézen óya magát sok szemeivel, lelki <9> ellenséghi-ellen. Igen szép és valóságos példáiával oktattván ez a Tyrus vitéz erős leánya, minden vitéz férfiat arra, hogy, ha erős paizával szemben mér állani, és bayt vinya testi ellenséghivel: ébren és se-rényen ki-nyílt lelki szemmel álljon az ördögh, a bűn, és egyéb lelki ellenséghi-ellen-is. Így „*omnis gloria eius ab intus, in fimbriis scutulatis, in ocellaturis*”, minden erőssége, minden dűchössége belől léssen lelki ellenséghi-ellen, kívül léssen testi ellenséghi-ellen.

Mely nagy ereiü és vitézségü férfiú volt Saul, le-iria ötöt tetétül-fogva talpigh a szent iras. Es legh-elsőben-is ékes, deli termetéről, magasságáról azt mondgya: „*ab humero et sursum eminebat super omnem populum*”, „vállatúl-fogva, és azon fellyül megh-halladgya vala az egész népet”. A mely nagy volt pedig termetében, magasságában Saul, nem volt kisebb szívében, bátorságában, ereiben, vitézségében,

szerenchéiében, mert azon szent írás azt mondgya felöle, hogy: „*quocunque se verterat, superabat*”, „valahová fordúlt, győzedelmes volt”, „*gladius Saul non est reversus inanis*”, „és soha kardgyát” heába ki nem vonta, se „heába hivélyébe vissza nem tette.” Ezt az erős férfiat az Isten akarattjából fejedelemségre választván Samuel, minek előtte a királyságra fel-kenné, ebédre hívá, és *annum* egy báránynak a bal-czimerét tetété eleiben mondván: „*comede quia de industria servatum est tibi*”, „egyél, mert szándékkal néked tartott ez a bal-czimer”. Az írás magyarázó Doctorok, Gregorius, Philo, Theodoretus, és egyebek, ezen a báránynak bal-czimerén, értik Saulnak erősségét: „*quid in armo pectoris, nisi fortitudo signatur actionis?*” úgy-mond szent Gergely Papa, mert valamint-hogy a báránynak az ő bal-czimere támogattya, hordozza, tartja, és az eséstől őltalmazza a bárányt, úgy Saul-is az ő erős bal-kariával támogatta, őltalmazta az Isráél királyságát akkor, a mikor bal-kariára fel-kötöt paizával erőssen és vitézen harczolt ellenséghi-ellen. Noha pedig oly erős férfiú volt Saul, és oly dűchösségessen, hatalmasson vitézkedet ellenséghi-ellen, még-is azt <10> mondgya néki Samuel: „*abiecit te Dominus ne sis Rex*”, Saul! „megh-útált, megh-vetet téged az Ur Isten, hogy ne légy király”, „*ut sinistra et infelix Saul fortitudo ostenderetur, qua alios quidem vincere potuit, seipsum vincere non potuit*”, mert noha a báránynak bal-czimerén példázatot ereiével, és bal-kariára fel-kötöt paizával győzedelmessen, bátran harczolt külső ellenséghi-ellen Saul, de mint-hogy belső gonosz indulati, hamissághi, bűnei-ellen nem harczolt, azokat megh nem győzte, „*abiecit eum Dominus ne sit rex*”, „megh-vetette ötöt az Ur Isten hogy király ne legyen.” Es erre nézve ugyan azon Ur Isten, törvényt szabván a Papoknak, minemü részt vegyenek magoknak a békességes áldozatokból, azt paranchollya, hogy „*armus dexter cedit*”, „az áldozatnak iob-czimere legyen övék.” A mely iob-czimeren Philoval egy-gyüt érthettyük a Papoknak szükséges lelki erőssegeket, mert a menyivel erősebb a iob-czimer a balnál az oktalan állatokban, annyival és sokkal erősebb, nemessebb, tekéletessebb az emberben a lelki erő a testi erőnél; mivel pedig a Papok tisztí és hivatallyá volt az, hogy elközelgetvén a harcznak ideie, a seregh-előt állottak, úgy intették, bátorították a vitézeket a harczra, ez-okaért kívánta az Ur Isten, ennek a iob-czimernek példái-által a Papoktól, „*ut quam fortitudinem verbis praedicabant, eandem animis includerent*”, hogy a mely buzgósan bátorították az ő látható külső ellenségek megh-győzésére a vitézeket a Papok, úgy bátoritanák az ő láthatatlan lelki ellenségek megh-győzésere-is, és nem csak testi bal-erővel mint Saul, hanem lelki



iob-erővel-is hadakoznának \* „in virtute Dei a dextris et a sinistris”, „az Isten ereiében iob- és bal-kez felől”, ugymond szent Pál.

Ezekbül, és ehhez hasonló sok példákbul, mellyeket az üdönek rövid vólta elő-számlálnom nem enged, alkalmasint eszünkben vehettyük, mely szükséges egy vitéz erős férfiúban az, hogy ne chak 5 olyan erős légyen mint az Oroszlány, hanem mint a' Sas-is, az az, ne légyen chak erős testében, hanem lelkében-is, és a' <11> mely bátran harczol, vitézkedik halálos külső testi ellenséghi-ellen, oly bátran harczollyon, vitézkedgyék lelki ellenséghi-ellen-is. Ne-is gondollya azt senki, hogy az ő erősségének hire, tekelletessége, düchössége chak 10 abban-ál egyedül, hogy sok ellenséghinek vérét oncha, táborokat megh-verien, erősségeket megh-vegyen, tartományokat megh-hólditchon: nem ebben ál chak egyedül az igaz, valóságos erőnek mi-vólta, ugymond szent Agoston,\* mert ha valaki mind ezeket megh-chelekedné, végbe vinné-is, a' minthogy megh-chelekette világ bíró Sándor, Iulius Chászár, és egyebek; de mi haszna, mi dichérete lehet ebben a' 15 nagy erőben? ha ezt az erőt ochmány büneivel, Istentelen gonossághival, feslet életével, erkölchével útálatosította: mi düchösséghe? ha ezen erővel Istenét haraghittya, magát gyalázza, lelkét kárhozatra veti. Hova lehetet egy erősebb férfiú Samsonnál? a' kit nem szintén érdemesnek 20 itil mégh-is szent Ambrus\* a' tekelletes erős, vitézi névnek viselésére, és azt mondgya felöle: „Samson validus et fortis leonem suffocavit, sed amorem suum suffocare non potuit; vincula solvit hostium, sed suarum nexus non solvit cupiditatum; messes incendit alienas, et unius ipse mulieris accensus igniculo messem suae virtutis amisit;” 25 „Samson vastagh és erős lévén, az Oroszlányt megh-foitotta, de a' maga rendetlen szeretetét, szerelmét megh-nem foithatta; ellenséghinek kötelit megh-szaggatta, de a' maga kívánsághinak lánczait megh-nem öldotta; mások aratását megh-égette, de maga egy hizelkedő lotyónak Dalilának szikráiatul meg-gyulládván, jószágos-chelekedetinek minden aratását el-vesztette.” 30

Innéd vagyon hogy szent Petrus Chrysologus,\* a' ki ez elöt ezer és két-száz esztendővel élt, minden vitéz erős férfiúnak oktatására, nagy szive fáidalmával panaszolkodik azokra a' vitézekre, a' kik minden ereieknek düchösségét és dichéretit, chak testi ereiekben hely- 35 heztették; avval kérkettek, üdvességes lelki ereiekről nem-is gondolkodván, és azt mondgya: „bella gentium legimus superasse quam plurimos, quos tamen pugnas <12> carnis legimus non vicisse: audivimus eos dedisse delictis pectora, qui dorsa hostibus non dederunt.” „sokak-felől olvassuk, ugymond, hogy ellenségek táborit megh-verték, de tes- 40 teknek tusakodását megh-nem győzték; sokak-felől hallottuk, hogy el-

lenségeknek hátat nem adtak, de feiet haitottak a' vitékeknek”, „Proh dolor! victores gentium, vitiorum fuisse captivos; nationum dominos, turpi servisse criminibus servitute; stetit inter saevientes gladios, et inter enervata lenocinia corruisse;” „keserves dologh! a' kik a' pogányokat megh-győzték, a' bünök rabságában estek; a' kik a' nemzetségeket megh-hólditották, a' vitékek szolgálivá lettek; a' kik” dob, trombita zengések, harsogások; nyil, kopia törések, hullások; ágyú, puska lövések, ropogások; szablya, fegyver villámások, „szakadások-közöt, mint az erős kö-szálak fen-maradtak, a' púhaságban el-estek;” „regnis fuisse terrori, ludibrio fuisse peccatis; adversas acies contrivisse ieiunos, et crapulatos suarum castra dissolvissse virtutum; jacuisse effuso vino, qui jacere effuso sanguine nescierunt;” „Országoknak rettentői, lettek a' bünök chúfiai; és a' kik az ellenkező seregeket iózanon megh-verték, részegen a' magok jószágos-chelekedetinek táborát el-rontották; holt számban feküttek a' bor italban, a' kik a' vér-ontásban talpon 15 állottak.” Ezekkel az arany nyomtatásra méltó szép szókkal óhaytotta ez a' szent Atya az ő ideiében-való némely vitézit, a' kik nagy fent teli száyal torokkal kérkettek és dichekettek vitézségekben, hadi ereiekben; testi ellenségekkel-való bay-vivásokban erősek, bátrak, fenek mint a' sivó-rívó oroszlányok; de lelki ellenségekkel-való harczokban 20 minden félénk nyúlónál kisebb szívűek, és a' tekelletes, igaz, vitézi erős névnek viselésére nem-is méltók, se-nem érdemesek.

De mit kel énnékem sok példákkal, avagy a' szent Atyákbul előhozot sententiákkal állitanom és bizonyitanom, mely szükséges egy vitéz ferfiúban az, hogy Oroszlányi ereiét a' Sasnak ereiével egy-gyüvé 25 foglallya, testi ereie-mellet lelki erővel-is birion, es a' mely dichéretesen vitézkedik külső ellenséghi-ellen, ugy <13> vitézkedgyék lelki ellenséghi-ellen-is? Nem szükség énnékem ebben tovább fáradnom, se-többet erről szóllanom. Imé előttetek fekszik valóságos példavúl és tükörül, ó erős ferfiak, valakik a' vitézi névben dichekettek! előttetek 30 vagyon kegyelmes Urunknak, Felsőghes Chászárunknak, Királyunknak néhai Tanátsa, komornyikia, Szentelt-vitéze, Soprony vármegyének Fő-Ispánnya, Pápa vég-házának Fő kapitánnya, Fraknó várának örökös-Ura, a' Tekéntetes és Nagyságos Vitéz \*Groff ESZTERHÁZI LÁSZLÓ. A' ki a' mint-hogy a' czimerében az Oroszlányt, és a' Sast, 35 az az, a' Gryphet viselte, ugy chelekedetivel-is öszve-kapcholta az Oroszlánynak ereiét a' Sas ereiével, és a' mely erős vólt testében külső ellenséghi ellen, oly erős vólt lelkében belső ellenséghi-ellen-is. Es hogy ha a' „fortes creantur a fortibus”, az erős szüléktül származnak az erős fiak (a' mely mondását Horatius-nak kivált-képpen-való bélyegül, jelül, 40 Symbolum-ul választotta vólt magának ez a' Vitéz Groff Ur), ki-tetczik



ereie az ő Uri szüléiből-is. Fő nemzetének, nagy *Familia*-ának sok számos, réghi ősiről hogy ne szóllyak, kik vitézségekkel és okosságokkal hazáioknak sokat szolgáltanak; az \*Attya Néhai Tekéntetes és Nagyságos boldogh emlekezetű Groff E S Z T E R H Á Z I M I K - L Ó S, Magyar-Ország Palatinusa volt, a' ki mind elméivel, mind kardgyával, mint pedigh méltóságos feiedelmi maga-viselésével mely dűchösségesen, szélessen teriesztette Nemzetségünknek dichéretes hírét, nevét; mely szerenchésen, szíven, szorgalmatoson őltalmazta szabadságát, minnyájan tudgyuk. Az \*Annya néhai Tekéntetes és Nagyságos boldogh emlekezetű Groff N Y Á R I C H R I S T I N A Aszszony volt; a' mely Nyári Christina Aszszonynak az Annya Várdai Katha Aszszony; a' mely Várdai Katha Aszszonynak az Annya Losonczy Dorotthya Aszszony; a' mely Losonczy Dorotthya Aszszonynak az Annya Báthori Klára Aszszony; a' mely Báthori Klára Aszszonynak az Attya Echedi Báthori György, és az Annya Somlyó Báthori Anna Aszszony volt. <14>

\*Születet ez a' Vitéz Groff Ur karáchon havának harminczadik napon, ezer hat-száz huszon-hat esztendőben, huszon-hat esztendő korában holt-megh huszon-hatodik napián kis-Aszszony havának, és huszon-hatodik napián szent-András havának temettetik. Isten-félő, tekéletes szent életű Annyának a' teivel szopta egy-gyüt a' lelki erőt, \*és valamint-hogy a' Sas mégh nevedéken, kichiny korában fordittya a' szemeit a' világos napra, úgy nézi minden szeme-pillantása-nélkül, annak fényes sűgárit: ő-is mégh kiseded ártatlan állapottyában fordította lelki szemeit az \*, „Igazságnak dűchösséges Napiára”, a' C H R I S - T V S J E S V S R A, azt nézte hólta napiáigh nagy figyelmetességgel minden maga-viselésében. Körül-vették az ő böchöiét mégh chöchö-mös korában mint egy szolgáltói, daikái a' jószágos-chelekedetek; véle nevedeket az Isteni szeretet, az Isteni félelem, az áitatosság, a' józan-ság, a' szelidség, a' tisztaság, úgy hogy a' mint magok megh-vallyák azok, a' kik éyel nappal körülette forgolottak, akár mely szűznél szemérmesb lévén, egy tisztátalan szót ő-tőle nőtelen állapottyában nem hallottak, sőt házas korában-is, hasonló szót valakinek az ő asztalánál mondani, tiltot vétek volt. A' mikor elő-iőt az ideie, hogy a' tanúságra adgya magát,\* oskolában járion, az elő számlált és töb sok ióságos-chelekedetinek társaságában, oly szorgalmatoson tanúlt, oly dichéretesen véghez-te el Philosophiáiával egy-gyüt egyéb tanuságát hogy tanuló társai-közzül hozzá fogható nem volt senki. Tudta nyilván, hogy a' Romai birodalomnak Fundálóia, Attya, Vitéz Iulius Chászár, jobkezésben egy kardal, bal-kezésben egy könyvel, és fellyül ezekkel a' szókkal: \* „ex utroque Caesar”, iratta-le magát, jelentvén, hogy ötet

mind a' kard, mind pedigh a' könyv emelte a' Chászárságra. Tudta, hogy világh meg-hóldító erős Sándor mindenkor egy-gyüt hordozta a' fegyverével\* a' *Homerus* könyvét és a' mikor le-feküt-is, a' feie alá egy-gyüvé tette a' kardgyával. Tudta, hogy el-terhet mindenkor a' Kopia tokban a' Penna, és a' Deák-<15>ság soha megh nem tompíttya, hanem inkább fényesíti, élesíti a' kardnak az élit. Tudta mind ezeket ez a' Vitéz Groff Ur, és azért volt oly szorgalmatos a' tanúságban, azoknak az iffiachkáknak oktatására-is, a' kik úgy futtyák az Oskolát, mint a' mirigyét, aligh várván hogy lóra kapazkodhassanak, kellemes fiatal vitézek.

Továbbá, ennek a' Vitéz Groff Urnak Sasi \*Lelki ereie ki-tetczik abból-is, hogy, ha az ördögh, a' bűn, és egyéb gonosz indulatok-ellen ninchen egy erősebb lelki fegyver a' szent Gyónásnál, ő gyakran gyönt, az Oltári Szentséghez gyakran járult, leg-főképpen a' Bóldogságos Szűznek innepe napiain, a' kit kivált-képpen-való nagy buzgó szeretettel, áitatossággal tisztelvén, imádván mindenkor, innepinek estit leghgyakrabban, chak száraz kenyérrel és vízzel böytelte; őltárt-is fogadot hogy chináltat azon Bóldogságos Szűznek tisztességére a' Czeli Szent-egy-házban, de kedvesb lévén lelke előtte, lelkét fogatta magához Oltára helyet a' Bóldogságos Szűz Szent Fiával. A' Szent Misét minden-nap áitatosson megh-halgatta. Az Egyházi rendet, a' Szerzeteseket nagy böchülettel látta, fogatta, asztalához ültette. A' Posonyi Apácza-Aszszonyok Templomát, és kalastromát, az utolsó nagy éghéskor a' tűztől meg tartotta, meg-őltalmazta. A' Pater Carmelitáknak Sár-fenéken egy szép Kápolnát és őltárt épétt; böv alamisnálkodással mind azoknak, mind egyebeknek kedveskedet. Urasághiban sok romlot Templomokat meg úíttot, az idegenek meg-térésében szüntelen fáradot, a' megtérőknek szívből örvendezet. Arváknak, özvegyeknek, igye-fogyottaknak, gyámolya. Szólgainak, alatta valóinak, jobbágyinak nem Ura, hanem Apia. Ezek az ő Sasi lelki ereiének jelei, és mégh ezeknél-is sokkal többek.

Tekénchük-megh az ő Oroszlányi Testi ereiét.\* Es ha a' példa-beszéd-szerént, *ex ungue Leonem*, a' körméről ismértetik-megh az Oroszlány, chak kevés ieleiből-is eszünkben vehettyük az ő nagy ereiét. Néki Feiedelemségre méltó igen ékes, tisztas ábrázattya, <16> gyönyörűsége szép egyenlőséggel-való teteminek, taghiainak öszve-foglalása, vitézi módra alkotot tetétől-fogva talpigh, tekéntetes Uri termete, ki-ért az idegen nemzetek előtt-is, nem egyéb, hanem Tekéntetes, Szép Groff volt az ő neve. Ily nagy ékességének meg-felelt ereie-is, mert oly szálas, oly vastagh, tetemes ember nem volt udvarában, a' kit chak fél-könyökével-is (ha akarta) orrára nem taszított. Senki ő nálánál jobban



a' tárgyat megh nem lötte, a' kez-iat erősebben megh nem vonta, a' gyűrűt mesterségesben megh nem öklelte, a' lovat keményebben megh nem ülte. Bátor szívének chak tavaly-is álmélkodásra méltó jelenségét adta Segesd-alat, a' holot midőn feie felet sűrőn süvöltenének a' taraszok golyobisok, azoktul semmire sem ijedvén-megh, a' sok pogányságnak néki rohant volna, ha az ő \*Okos-Vitéz Ipának parancholattya megh nem tartóztatta volna. Chudáltatta ezt az ő nagy ereiét, bátorságát, mindenkhez kegyes, szelid, nyáias, és hogy ugy szöllyak, emberi testben Angyali természete, mellyel mint a' Magnes-kövel magához vonta, hódította mindenknek szívét, sőt még a' gonosz nyelveket-is annyira meg-kötötte, hogy soha senki ő-felöle semmi gonoszt nem mondana: távul lévén ő-töle a' haragh, a' dölfösség, a' felfualkodot nagy akarat és kevélység. Egy szóval, ennek a' vitéz Groff Urnak Lelki, Testi ereiét, dichéretes erkölchét, Uri iffiat illendő tekéletes tulaidonsághit, igen szépen egy summában, chomóban kötötte az a' nagy erdemű okosságú, méltóságú Groff Ur,\* a' ki, midőn töle kérdenék, minemű vélekedésben volna GROFF ESZTERHÁZI LÁSZLÓ-felől, azt felelte rövideden: én, ugy-mond, magyar Anyától születet fiúban, hasonlót ESZTERHÁZI LÁSZLÓHOZ nem láttam senkit.

Mit mondgyak Tekéntetes és Nagyságos \*Eszterházi Ferencznek, Gyarmati Fő-kapitánynak lelki és testi ereiéről? a' ki katonasága-mellett Istenéről, lelki isméretinek tisztaságáról sem feletkezvén-el, noha tudománnya, deákása néki-is szép vólt, de inkább vágyódot <17> a' fegyverhez, és a' mit mond Sirák fia:\* „cum Leonibus lusit quasi cum agnis, et in ursis similiter fecit”, ereiben bizván, „a' chatákra járt, az Oroszlányokkal és Medvékkel”, az az, az Oroszlányokhoz, Medvékhez hasonló fene pogánysággal játék-képpen sokat harczolt és vitézkedet, bátor szívének dichéretes jelét a' homlokán viselvén hólta napiáigh. Azért méltán mondhatom azt felöle, a' mit mond azon Sirák fia:\* „mortuus est pater eius, et quasi non est mortuus, similem enim reliquit sibi post se, in vita sua vidit, et laetatus est in illo”, „megh-hólt az Attya”, a' néhai Tekéntetes és Nagyságos bóldogh emlekezetű Eszterházi Pál, „és mint-ha megh sem hólt volna, mert” vitézségét, okosságát, jámborságát követő, „magához hasonló fiát” Ferenczet „hatta utánna, látta ötét életében, és örvendezet ő-benne.”

El-halgassam-é a' Tekéntetes és Nagyságos \*Eszterházi Thamásnak, Lévai Vicé-kapitánynak lelki és testi ereiét? a' kiben még mikor Oskolában járt-is annyira benne vólt az áitatosság, az Isteni félelem, hogy sokszor eiüfél táiban fel-költ ágyábúl, és térden álva egész órákat töltöt az imádságban. E-mellet \*, „cursor velocissimus, quasi unus de capreis, quae morantur in silvis”, senki futásra nem gyorsab, ugrásra

nem erősb, lóra nem könnyeb ő nálánál. Elméie szép, tudománnya elégséges. Mely vitézi modon viselte magát a' Német Országgi hadakban, bizonyáságh \*Generalis emberek; mely bátran harczolt sokszor a' Török-ellen, bizonyáságh a' végbéli vitézek.

Szöllyak-é a' Tekéntetes és Nagyságos \*Eszterházi Gáspárrúl, édes Szüleinek kedves Benjamin-nyárúl? a' ki mint Samson kichinségétül-foghva józan, a' bortúl és egyéb részeghitő italtúl megh-fogta magát, Istenfélő jó erkölchben nevededet. Elméie igen szép és világos, tudománnya, deákása ideiéhez képest nagy, és nem közönséges. Iffiú ugyan esztendeiben, de maga-viselésében nem haba-hurdgya, nem chélchap, hanem minden chelekedetiben megh-ért, megh-rögzöt értelmű okosságú ferfiú, Edes Szüleinek méltán <18> kedves Benjamin-nya, az az, „filius dexterae”, „job kezeknek fia”, mert job kezében vet mind pennáival, mind kardgyával egyaránt kedvessen, kívánatosson szolgál vala nékik. „Benjamin lupus rapax” megh-mutatta a' harczon bátor szívét, ereiét, a' mikor mint a' ragadománynak örülő, „a' praedát szomiúhozó farkas”, ugy néki rohant a' mi szegény nemzet-ségünket ragadozo, hazánkat praedáló pogányságnak, és mind iobra, mind balra keze-miat húlván mellette ellenségh mint a' kévék, sok se-beivel bizonyította megh vitézségét.

Illyen erősek voltak Testekben, Lelkekben, illyen hatalmassak Oroszlányi és Sasi ereiekben ezek az Uri baynokok, utolsó pihentése-kigh, halálok oráiaigh!

Allyon elő most valaki akaria, és kérdgye-megh immár én-tölem, „quomodo ceciderunt fortes in praelio?” ezek az erős vitéz Urak, Attyafiai, a' kik éltekben ily erősek, ily vitézek vóltak, „mi-képpen estek-el a' harczon?” és azt felelem, hogy nem külömben, hanem a' mint az Isráel nemzetsége fényes chillagának, erős oszlopának, Machabaeusnak az ő attyafiai, a' kik-felől azt mondgya az irás:\* „adiuvabant eum fratres eius”, „segitik vala vitéz Machabaeust az ő attyafiai:” segítették ezt a' mi Machabaeusunkat-is, Vitéz Groff E S Z T E R H Á Z I L Á S Z L Ó T az ő attyafiai, a' kik szeretetre méltók és ékesek, minthogy vér attyafiai vóltak éltekben, a' halálban sem váltak-el egymástúl, hanem egy szivel, lélekkel, egy buzgó, attyafiúságos, tekéletes, igaz, lángozo szeretettel, bátorsággal segítették vitéz Groff Attyokfiát. \*Ferencz feiét tette-le érette, ugy múlt-ki harmincz-öt esztendő korában e' világból. \*Thamás halálos lövést szenvedet mellette, ugy végezte-el huszon-hat esztendő korában életét. \*Gáspár sok chapások, vágások, kopia szúrások-után adta-ki lelkét érette huszon-negy esztendő korában; „adiuvabant eum fratres eius”, ily „segítették” Vitéz Groff „Attyokfiát”, ily hóltak-megh érette, ily estek-el a' harczon



ezek az erős Uri három atyafiak. De talám azt kérdi más valaki még-is én-tőlem:

„*Quomodo cecidit Fortis*” COMES LADISLAVS „*in praelio*?”  
<19> „vallyon mi-képpen eset-el” maga Vitéz Groff E S Z T E R H Á Z I L Á S Z L Ó „a’ harczon?” nem különben, hanem a’ mint  
maga Vitéz erős Machabaeus, a’ ki-felől azt mondgya az irás: \* „*dilata- vit gloriam populo suo, induit se lorica sicut gigas, et succinxit se arma bellica sua; similis factus est leoni in operibus suis, et sicut catulus leonis rugiens in venatione.*” „ki-teriesztette az ő népének  
dűchösségét, páncélban öltözöt mint egy Oriás, és fel-övedzette  
magára az ő hadakozó fegyverit; hasonló lőt az Oroszlányhoz az ő  
chelekedetiben, és mint az ordító oroszlány kölyök a’ vadászásban”.  
\*A’ harcz-előt nem sok nappal büneit töredelmes szível megh-gyónta,  
Istenével megh-békéllet, minden keresztyén vitéznek példát adván,  
hogy minek-előtte ellenséghivel szemben mennyen, megh-gyónnyék,  
békélyék megh Istenével, Istenét vegye maga-mellé társúl. A’ harcz  
napon, nagy szíve vigasztalásával mondotta e’ szókat a’ környül-álló  
vitézinek: \* *Istennek legyen hála, ugymond, semmiben lelkem isméreti  
nem vádol, semmiben olyanban tudós nem vagyok, a’ kívül Istenemet  
megh-bántottam volna.* Evvel megh nem elégedet, hanem chak kevés  
órával a’ harcz előtt, fogván pugillarisát, iedző könyvechkeiét, rendről  
rendre nevezet szerént kérdezte udvari szolgálait, kik gyóntak volna  
megh közzülök? kik nem? a’ kik megh-gyóntak, azoknak a’ neveit  
mindgyárt fel-iedzette. Gondolom én, hogy ugyan azon órában, a’  
melyben ő abba a’ iedző könyvechkébe irta megh-gyont szolgálainak a’  
neveit, ugyan akkor az Angyalok-is, mind magának, mind áitatos vitéz  
szolgálainak a’ neveket, arany bötükkal irták-bé az élő-könyvben.

„*Quomodo cecidit Fortis*” COMES Ladislaus „*in praelio*?” „mi-kép-  
pen eset-el” Vitéz Groff E S Z T E R H Á Z I L Á S Z L Ó „a’ har-  
czon?” nem különben, hanem el-közelgetvén az óráia a’ harcznak,  
nagy \*bátorsággal a’ harcz-helyre ment, maga sereghe eleiben állot,  
és midőn látván veszedelmes állását baráti, ió-akarói, hiv szolgálai, he-  
lyébül ki-mozdulását tanáchnának, azt felelte igen bátran, a’ mit mon-  
dot Job: \* „*et mihi est cor sicut et vobis, nec infe-rior vestri sum*”, „nékem-is vagyom szívem mint néktek, sem aláb-való nem va-  
gyok nálatoknál”, az én testemből sem foly téy, hanem vér: böchüle-  
temben járó dőlgom ez énnékem, azért Cornetám-alól el nem megyek,  
jámbor vitézimet el nem hagyom, vélek egy-gyüt élek, halok; \* „*absit istam rem facere, et si appropriavit tempus nostrum, moriamur in virtute propter fratres nostros, et non inferamus crimen gloriae nostrae*”, „távúl legyen hogy e’ dőlgot chelekedgyük, és ha el-közel-

getet a’ mi üdönk, hallyunk-megh vitézséggel a’ mi attyánkfiái-ért”, a’  
pogány kézben eset rabok-ért, hazánk-ért, „és ne tegyünk szégyent a’  
mi dűchösségünknek”; \* „*melius est nos mori in bello, quam videre mala gentis nostrae*”, mert „job minékünk megh-halnunk a’ harczon,  
hogy sem a’ mi nemzetségünknek veszedelmét látnunk.” Ally! ály!  
Vitéz Groff, ne sies ily hirtelen a’ halálra, ne légy ily mód-nélkül-való  
tékozlóia életednek, iffiúságodnak mostan legh-gyönyörűségeben  
virágzó Rózaiát ne vesd ily vakmerő-képpen a’ halál kaszáira, más  
sokkal alkotatosb üdöben léssen mégh, ennél sokkal nagyob, kel-  
lemetesb szolgálataodra szüksége édes Hazádnak. Hová hadgyod Is-  
tenfélő, jámbor, telketes erkölchü iffiú házas-társodat? Istennek  
áldása-által remenlhető maradékidat? méltóságos hivatalú tisztteid?  
aitod-előt-állo, és téged igen hamar nap fel-tisztelő elő-menetelidet?  
Szánd-megh nevedéken, kisdéd attyádfiaidat, kik tégedet Attyok  
helyet tartván szeretnek, böchülnek, és ha immár magadnak élni nem  
akarsz, ély ezeknek, a’ kik te-tőled nem úgy bátyyai, mint Attyai oltal-  
mokat, gondviseléseket váriák, attúl függenek. Tekénchd-megh ro-  
konidat, barátidat, hivedet, kik tégedet mint chillaghiokat imádnak.  
Gondold-megh kö-váraidat, nagy Urasághidat, kik tegeted mint  
örökös Urokat uralnak, és ne sies, ne rohani ily hirtelen a’ halálra.  
„*Melius est mori, quam videre mala gentis nostrae.*” Mind ezeket,  
ugy-mond ez a’ Vitéz Groff Ur, a’ miket elő-számlász, édes hazámtúl,  
nemzetségmentül vettem, azért mind ezeket édes hazámnak oltalma-  
ért, nemzetségemnek szabadulásá-<21>ért örömet vissza-adom éle-  
temmel egy-gyüt édes hazámnak, lé-tésem, el-hagyom érette mind  
ezeket, és \* „*mortem gloriosissimam*”, „a’ legh-dűchösségesb ha-  
lál” választom helyette.

„*Quomodo cecidit Fortis*” COMES LADISLAVS „*in praelio*?”  
De még-is „mi-képpen eset-el” Vitéz Groff E S Z T E R H Á Z I L Á S Z L Ó „a’ harczon?” nem különben, hanem mint amaz erős  
ferfiú, a’ ki-felől mondgya vólt David: \* „*nequaquam ut mori solent ignavi, mortuus est Abner: manus tuae ligatae non sunt, et pedes tui non sunt compedibus aggravati, sed sicut solent cadere coram filiis iniquitatis, sic corruisti*”, „nem úgy holt-megh Abner, mint a’ túnyák  
szoktak megh-halni: a’ kezeid kötve nem vóltak, és a’ lábaid nem  
vóltak békókkal terhelve, hanem úgy estél-el, a’ mint el-esni szoktak  
az erőssek a’ hamisság fia-előt.” Abner annyit téssen, mint *lucerna patris*,  
attyának szövétneke, lámpása: mondhatom én, nem úgy holt-  
megh, nem úgy eset-el az ő Attyának, néhai Tekéntetes es Nagyságos  
böldogh emlekezetü Groff E S Z T E R H Á Z I M I K L Ó Snak,  
Magyar-Országhi Palatinusnak világos szövétneke, Fia, nem úgy



hólt-megh, nem úgy alut-el az Uri ESZTERHÁZI haznak fényes lám-  
 pása Vitéz Groff E S Z T E R H Á Z I L Á S Z L Ó, mint a' párna,  
 pamut-közöt, kényessen, kedven fel-nevelt púha, túnya iffiak. \*A'  
 Sárban süllyedvén a' lova, maga mi-hent gyalogh eset, mindgyárt  
 környül-fogta ötöt a' pogányok sokasága, a' kik-ellen igen szivessen  
 és bátran, igen vitézen és erőssen egy-néhányának halálával maga  
 sokáigh harczolt és vagdalkozot. Látván chudálatos vitézi maga-vise-  
 lését ellenséghi, szánták olyan deli, ékes termetű, olyan oroszlányi  
 ereiü tekéntetes, jeles iffiú Urnak életét el fogyatni, hanem hogy rab-  
 bá tehessék, abban mesterkettek, „*manus eius ligatae non sunt, et*  
*pedes eius non sunt compedibus aggravati*”, de az ő édes hazáiának,  
 nemzetének fel-szabadulásá-ért tusakodó Vitéz Groff Ur, nem akarta  
 semmi-képpen se-kezeit a' rab-szyial gyalázatosson megh-köteztetni,  
 se-lábait a' békókkal düchösségtelenül terheltetni. Azért győzhetet-  
 <22>len fáradságával, ereiével mind addigh vitézketet, vala-meddigh  
 a' sok reá hagyáltatot fegyvernek zápora-után, sok balta, chákány  
 fokkal kaponyáia izrül izre bé nem töretet; feie, ábrázattya, homloka  
 sűrű ütessel kékséggel bé nem töttetet; teste sok vágással, szúrással,  
 tizen-nyolcz sebbel által nem liggattatot; mely mind megh lévően, úgy  
 \*atta-ki lelkét az ő Istenének kezében, életének huszon-hatodik esz-  
 tendeieiben, Kis-Aszszony havának huszon-hatodik napián.

\*„*Hoc modo vita decessit*” (Fortis Comes Ladislaus) „*non solum*  
*juvenibus, sed et universae genti, memoriam mortis suae, ad exemplum*  
*virtutis, et fortitudinis derelinquens.*” Ek-képpen eset-el a' harczon,  
 „ek-képpen múlt-ki e' világból” a' Tekéntetes és Nagyságos Vitéz  
 Groff E S Z T E R H Á Z I L Á S Z L Ó, „nem chak az iffiaknak,  
 hanem az egész” Magyar-, nemzetnek-is, a' jószágos-chelekedetnek,  
 az erősségnek példáia gyanánt hagyván halálának emlékezetit.”

A' kinek ily reméntelen ki-múlásán, ninchen közzülünk senki, a'  
 ki nagy szive keserüségével, fäidalmával ne bánkodnék, a' ki a' kegyet-  
 len halálnak ily üdönek-elötte-való haraghiát ne vádolná. Azt kérdi  
 volt édes Üdvezitönk az ő tanityányitúl: \* „*quam dabit homo commu-*  
*tationem pro anima sua?*” „minémü váltságot ád az ember az ő lelké-  
 ért?” Vayha azt kérdette volna mi tölünk-is a' halál: „*quam commu-*  
*tationem dabit*” mihi pro Comite Ladislao? „minémü váltságot attok”  
 énnékem Groff E S Z T E R H Á Z I L Á S Z L Ó-ért? minden ké-  
 vándágára, alkuvására reá-állottunk volna. Találtunk volna mégh ara-  
 nyat, gyöngyöt, drága-követ, egyéb ki-gondolható szépséget tárhá-  
 zinkban; kívánatosson illatozó viragokat kerteinkben; gyönyörüsé-  
 gessen zengő, és akár mely búsult elmét megh-kéllelő musikát házaink-  
 ban; mézzel folyo válogatot eledeleket böttyainkban; külömb külömb-

féle drága, és akár mely kemény szivet megh-lágyito, megh-hóldító  
 aiándékokat Országunkban, és ha mind ez kevés volt volna-is, „*pellem*  
*pro pelle*”, \* találtunk volna érette megh-halni kész sok erős ferfiakat  
 <23> sereghinkbe. Mind ezeket Vitéz Groff E S Z T E R H Á Z I  
 L Á S Z L Ó N A K váltságá-ért két-kézzel a' halálnak attuk volna. De  
 mint-hogy ez a' kegyetlen halál vak, szeme sinchen, fényes aranyunkat  
 nem tekéntette; orra szaglása ninchen, illatozó virághinkat nem nézte;  
 füle hallása ninchen, szép szónkat, musikánkat nem kedvelte; izi száya  
 ninchen, édes eledelinket megh-utálta; keze illetése ninchen, drága  
 aiándékinkat el nem vette; egy szóval, érzékenségtelen lévően, minden  
 aiánlásunkat, ighéretünkét megh-vetette, hanem az Istennek titkos és  
 chudálatos engedelmeibül, rendelésébül, minden adományunknál ked-  
 vessebb, gyönyörüsessebb jó akarónktúl, Vitéz Groff E S Z T E R -  
 H Á Z I L Á S Z L Ó túl fosztot-megh bennünket, nagy keserüsé-  
 günkre.

Noha pedig mi kesergünk, de Te, ó Tekéntetes! ó Szerenchés! ó  
 düchösséges E S Z T E R H Á Z I Ház, \*, „*noli flere*”, ezeken a' te  
 négy Vitéz Uri fiaidon „ne siry!” ne kesereghy! mert ha kívánva kíván-  
 tad volna-is, felségesben megh nem düchöitethettél, a' mint ezek a' te  
 négy Vitéz Uri fiaid-által fel-magasztaltattál. A' Romaiak örök emlé-  
 kezettel tisztelték a' két *Horatius* attyafiait; *Carthago*-beliek Istenek  
 tiszteletivel böchülték a' két *Philenust*; *Albanus*-ok a' három *Curiati-*  
*ust*, azért, hogy vér attyafiaik lévően, hazáik-ért, nemzetségek-ért tet-  
 ték-le életeket; de mind ezek-felet, ennek a' te négy Vitéz Uri fiainak,  
 a' mint-hogy nagyob a' száma, szenteb az igye, sokkal nagyob az  
 érdeme, böchülete, és boldogsága-is. Nagy volt a' te düchösséged ak-  
 kor, ó Tekéntetes Ház, a' mikor a' Nagy *Iáson*, néhai Tekéntetes és  
 Nagyságos boldogh emlekezetü Groff E S Z T E R H Á Z I M I K -  
 L Ó S Magyar-Ország Palatinusa, az Arany-gyapiú Bárányt a' te fala-  
 idra függeztette: de sokkal nagyob düchösségedet látom most, a'  
 mikor az Arany-gyapiú Bárány-mellet, ezeket a' te négy ártatlan vé-  
 rekben úszó Vitéz Uri fiaidat, mint egy Bárányidat, magok vére ki-  
 ontásával, életek le-tételével, hazáik-ért fel-áldoztatni látom, a' kik  
 nem aranyal festet gyapiúval, hanem minden aranyánál fényesebb,  
 minden drá-<24>ga könél, carbunculusnal tündöklőb piros vérek-  
 kel, sebekkel zománczozot testeket mutogattyák örök düchössé-  
 gedre. Ezek a' te négy erős Oroszlányid, a' kik ellenséghidnek, gonosz-  
 akaróidnak minden szél-vészi-ellen, megh mozdúlhatatlanul tartják  
 falaidnak négy szegletit. Ezek a' te gyors Sasid, a' kik jó híredet, ne-  
 vedet, minden hegyeknek magassághi-felet magassabban e' világh négy  
 részein éghigh emelik. Ezek a' te vitéz négy Grypheid, a' kik minden



gonosz nyelveknek dögleletességétől mind kariokkal, mind kardgyokkal a' te Rózádat megh óltalmazták, megh-mentik.

Azért „*noli flere*” „ne kesereghy” annyira méltóságos E S Z - T E R H Á Z I Ház ezeken a' te négy Vitéz Uri fiaidon, mert noha a' halálnak el-kerülhetetlen törvényén láttatnak által-menni, de megh 5 nem holtak, élnek, és e' világh fen állásáigh élni fognak bódogh emlekezetekben, dichéretes hirekben, nevekben, s' ha szemeink-elöl el-tűntek-is magok, de ezek a' piros zászlók, karmazin színű czimerek, veres koporsók beszéllek, praedikállyák, magasztalják nagy vitézségeket. Elnek (mondám) Tekentetes Ház, ezek a' te négy Vitéz Uri Fiaid, 10 sőt nem csak élnek, hanem minden ezüst trombitánál hangosabban Kiáltanak-is: mert ha egy atyafiúnak, *Abel*-nek „*vox sanguinis clamat*”, „kiáltot az ő ártatlan vére”, menyivel inkább, menyivel hangosabban kiált ennek a' négy *Abel*-nek, a' négy atyafinak Istenek-ért, hazáik-ért, nemzetségek-ért ki-ontot keresztyéni ártatlan vérek. Kiált 15 bizonyára a' Martyrumokkal egy-gyüt az éghre, hogy a' mint az igazság szerető Isten, megh-szokta bosszúlni az ártatlanok halálát, tromfollyá, bosszúllja-megh a' pogányokon az ő ártatlan vérek ki-ontását. Kiált *Abel* atyafival egy-gyüt minden vér atyafira, hogy a' mint ők szerették egy-mást éltekben, és egy-más atyafiúságá-ért el sem váltak 20 holtokban, ugy minden atyafiú élyen, hallyon az igaz atyafiúi szeretetben. Kiált a' *Machabaeus*-okkal egy-gyüt minden igaz haza-fiára, hogy a' mint ők Istenek-ért, hazáik-ért, nemzetségek-ért le-tették életüket, ugy <25> minden igaz haza-fia azért életét le-tenni ne szánja.

Ennek a' ti ártatlan véreteknek ily hangos kiáltása-közöt megh- 25 fogom immár én szómat, és halgatok, ó hazánknak igaz *Samsom!* nemzetünknek győzedelmes *Machabaeusi!* országunknak diadalmas Baynoki Vitéz Eszterháziak! pálya-futástokat véres izzadással végeztétek, harcolástokat éltetek fogyásával feieztétek, vitézkedéseket haláltokkal pechéltétek. Azért semmi egyéb immár hátra nincsen, 30 hanem a' mit szent Pál mond: „*accedite ad Sion montem, civitatem DEI viventis, Ierusalem coelestem, multorum millium Angelorum frequentiam, ecclesiam primitivorum qui conscripti sunt in coelis, spiritus justorum perfectorum, et Iudicem omnium D E V M*”, „járúlyiatok” immár dűchösséges Baynokok „a' Sion hegyéhez, az elő 35 Istennek városához, a' mennyei Jerusálemhez, a' sok ezer Angyalok sokaságához, az első-születtek Anya-szent-egy-házához kik bé-irattanak mennyekben, a' tekélletes igazaknak lelkeihez, és mindeneknek biráiához a' C H R I S T V S J E S V Shoz”: vegyétek-el pálya-futástok Koronáit, harcolástok Pálmáit, vitézkedések örökkön örökké 40 megh-maradandó bódogh nagy jutalmát, mert tudgya immár mind a'

föld, mind az égh, „*quomodo cecidistis fortes in praelio*”, „*amabiles et decori in vita vestra, in morte quoque non estis divisi, Aquilis velociores, Leonibus fortiores*”, tudgya az egész világh, tudgyák mind a' földiek, mind a' mennyeiek, mi-képpen, mely erőssen, mely vitézen, mely dűchösségesen és dichéretessen estetek-el Istenetek-ért, hazá- 5 tok-ért, nemzetségek-ért a' harczon, mi-képpen „szeretetre méltók és ékesek éltetekben, a' halálban sem váltatok-el egy-mástól, a' Sasoknál gyorsabbak, az Oroszlányoknál erősebbek.”

Pax Vivis, Requies Defunctis,  
Tu autem Domine miserere  
nobis.

10



<26>

Ad

ILLVSTRISIMVM

DOMINUM

COMITEM

5

NADASDIUM,

Virtutem Heroicam,

LADISLAI COMITIS

ESZTERHASI,

Et COGNATORVM in praelio contra Turcas

10

Defunctorum, typis committentem.

QUaeritis Elysij quid LADISLAVS in hortis

VICTOR agat? Latium pollice tangit ebur:

NADDASDVmque canit, sociasque ostentat ad umbras

15

AEternae positum jam sibi laudis opus.

Quam sibi Dardanio melior NADDASDV S Achate

Erigit, aeterno dignus et ipse die.

MAGNIFICVS DOMINVS

FRANCISCVS

Eidem Illustriss[imo] Domino Comiti.

20

FRANCISCVm FRANCISCVS ego modo sospite vita

Alloquor: hanc Mavors abstulit, iste refert.

Virtutis monumenta meae cum divite praelo

Signat, et aeternum mittit ad usque diem.

Pannonio si talis adhuc foret unus in orbe;

25

Heroum nullus noctis in orbe foret. <27>

MAGNIFICVS DOMINVS

THOMAS

Super eodem.

Cum tu terrigenis de me NADDASDE loquaris,

30

De te Caelicolis Vatibus ipse loquar;

Et dicam: aethereis NADDASDVm inscribite Fastis:

Hoc scriptus libro poscere plura queas?

MAGNIFICVS DOMINVS

CASPARUSESZTER-

HASI,

5

ILLVSTRIS[IMO] DOMINO COMITI

NADASDIO

Super eodem argumento.

Castore sum melior, melior Polluce, NADASDI,

O decus, o animae vita NADASDE meae:

10

Nostrum lux illos alterna reducit in orbem,

Luce ego perpetua te tribuente fruor.

Ita Honori Illustrissimi Domini Comitis accinuit addictissimum

Collegium Vien[nense] Pazmanianum.

Aliud

15

ILLVSTRISIMO DOMINO

COMITI

NADASDIO.

PER nemus Elysium, per fortunata piorum

Bellerophontaeo regna vehebar equo.

20

Cum procul armigero vidi ESTERHASIA campo

Adstare ad laudes castra NADASDE tuas. <28>

Dicebant; atrae premeremur imagine noctis;

Purpureum nobis ni daret ille diem.

Quam bonus hic roseo bene fulget PHOSPHORVS ortu!

25

Quam bene puniceum spargit ubique jubar!

Dicamus Socij Domino bona Verba Tonanti,

Vt novus aeterno hic PHOSPHORVS igne micet.

Ita vovebat Illustrissimi D. Comitis AEternum

Devotus Cliens Paulus Nagy.

30



Margójegyzetek

|        |                                                                           |    |
|--------|---------------------------------------------------------------------------|----|
| 131:16 | <i>ubi supra.</i>                                                         |    |
| 131:27 | v. 26.                                                                    |    |
| 132:12 | <i>Ester c. 7.</i>                                                        |    |
| 132:14 | Eszterháziak czimere.                                                     | 5  |
| 132:14 | <i>apud Ioan. Ravisium in sua off. li. 2. c. 20.</i>                      |    |
| 133:16 | Eszterháziak Czimere.                                                     |    |
| 133:19 | <i>Prov. c. 30. v. 30.</i>                                                |    |
| 133:21 | PROPOSITIO.                                                               |    |
| 134:15 | <i>Ephes. c. 6. v. 12.</i>                                                | 10 |
| 134:28 | 1. <i>Reg. c. 17. v. 35.</i>                                              |    |
| 134:29 | <i>ibidem v. 50. 51.</i>                                                  |    |
| 134:31 | 1. <i>Par. c. 11. v. 11.</i>                                              |    |
| 134:32 | 2. <i>Reg. c. 23. v. 8.</i>                                               |    |
| 134:34 | <i>Psal. 17. v. 33. 34. 35.</i>                                           | 15 |
| 135:19 | <i>Eccles. c. 21. v. 2.</i>                                               |    |
| 135:22 | <i>Gen. c. 3. v. 15.</i>                                                  |    |
| 135:27 | <i>Can. c. 6. v. 3.</i>                                                   |    |
| 135:29 | <i>Cant. c. 4. v. 4.</i>                                                  |    |
| 135:32 | <i>Psal. 44. v. 13.</i>                                                   | 20 |
| 135:34 | <i>apud Iohan. Anton. Velazquez annot. 11. n. 2. in Epist. ad Philip.</i> |    |
| 135:37 | v. 14.                                                                    |    |
| 136:21 | <i>Velasq. ubi supra.</i>                                                 |    |
| 136:38 | 1. <i>Reg. c. 9. v. 2.</i>                                                |    |
| 137:1  | 1. <i>Reg. c. 14. v. 47.</i>                                              | 25 |
| 137:3  | 2. <i>Reg. c. 1. v. 22.</i>                                               |    |
| 137:7  | 1. <i>Reg. c. 9. v. 24.</i>                                               |    |
| 137:11 | <i>Apud Francisc. Mendozam, in lib. 1. Reg. c. 9. v. 24. n. 11.</i>       |    |
| 137:18 | 1. <i>Reg. c. 15. v. 23.</i>                                              |    |
| 137:20 | <i>Franc. Mendoza ubi supra.</i>                                          | 30 |
| 137:29 | <i>Lev. c. 7. v. 32.</i>                                                  |    |
| 137:30 | <i>in lib. de praem. et hon. Sacer.</i>                                   |    |
| 137:34 | <i>Deut. c. 20. [v. 2—4.]</i>                                             |    |
| 137:37 | <i>Francisc. Mend. annot. 16. in lib. 1. Reg. c. 14. n. 1.</i>            |    |
| 138:1  | 2. <i>Cor. c. 6. v. 7.</i>                                                | 35 |

|        |                                                  |    |
|--------|--------------------------------------------------|----|
| 138:14 | <i>Apud Hier. de la Nuza hom. 3. 5. 8.</i>       |    |
| 138:21 | <i>apol. 2. de David c. 3. ubi sup.</i>          |    |
| 138:32 | <i>serm. 41.</i>                                 |    |
| 139:34 | Groff Eszterházi László.                         |    |
| 139:39 | <i>Horat. lib. 4. car. ode 4.</i>                | 5  |
| 140:3  | Attya.                                           |    |
| 140:9  | Annya.                                           |    |
| 140:17 | Születése.                                       |    |
| 140:22 | Nevelése.                                        |    |
| 140:25 | <i>Mal. c. 4. v. 2.</i>                          | 10 |
| 140:35 | Tudománya.                                       |    |
| 140:41 | <i>Apud Did. Saavedram Fajardum, emblem 4.</i>   |    |
| 141:3  | <i>Onosicritus apud Plutar. in Alex.</i>         |    |
| 141:11 | Lelki ereie.                                     |    |
| 141:32 | Testi ereie.                                     | 15 |
| 142:6  | Groff Battyány Adám.                             |    |
| 142:16 | Groff Cháki László.                              |    |
| 142:20 | Eszterházi Ferencz.                              |    |
| 142:24 | <i>Eccles. c. 47. v. 3.</i>                      |    |
| 142:29 | <i>Eccles. c. 30. v. 4—5.</i>                    | 20 |
| 142:36 | Eszterházi Thamás.                               |    |
| 142:40 | 2. <i>Reg. c. 2. v. 18.</i>                      |    |
| 143:3  | Groff Iohann. Christop. a Buchaim.               |    |
| 143:5  | Eszterházi Gáspár.                               |    |
| 143:13 | <i>Gen. c. 35. v. 18.</i>                        | 25 |
| 143:15 | <i>Gen. c. 49. v. 27.</i>                        |    |
| 143:25 | 2. <i>Reg. c. 1. v. 25.</i>                      |    |
| 143:29 | 1. <i>Mach. c. 3. v. 2.</i>                      |    |
| 143:36 | Eszterházi Ferencznek,                           |    |
| 143:37 | Thamásnak, és                                    | 30 |
| 143:38 | Gáspárnak halála.                                |    |
| 144:6  | 1. <i>Mach. c. 3. v. 3—4.</i>                    |    |
| 144:13 | Groff Eszterházi Lászlónak a harczhoz készülete. |    |
| 144:18 | Szép mondása Groff Eszterházi Lászlónak.         |    |
| 144:31 | Bátorsága.                                       | 35 |
| 144:34 | <i>Iob c. 12. v. 3.</i>                          |    |
| 144:38 | 1. <i>Mach. c. 9. v. 10.</i>                     |    |
| 145:3  | 1. <i>Mach. c. 3. v. 59.</i>                     |    |
| 145:26 | 2. <i>Mach. c. 6. v. 19.</i>                     |    |
| 145:31 | 2. <i>Reg. c. 3. v. 33—34.</i>                   | 40 |
| 146:3  | Harczolasa.                                      |    |



146:20 Halála.  
146:22 2. *Mach.* c. 6. v. 31.  
146:32 *Matth.* c. 16. v. 26.  
147:3 *Iob* c. 2. v. 4.  
147:17 *Luc.* c. 7. v. 13.  
148:12 *Gen.* c. 4. v. 10.  
148:31 *ad Heb.* c. 12. v. 22–23.

5

III/B PÁLFFY TAMÁS ESTERHÁZY LÁSZLÓ,  
FERENC, TAMÁS ÉS GÁSPÁR FÖLÖTT



|                                                                        |    |
|------------------------------------------------------------------------|----|
| JN EXEQVIIS                                                            |    |
| JLLVSTRISSIMI COMITIS AC DOMINI,                                       |    |
| DOMINI                                                                 |    |
| LADISLAI                                                               |    |
| ESZTERHAZI DE GALANTA,                                                 | 5  |
| PERPETVIDE FRAKNO,                                                     |    |
| Et Comitatus Soproniensis Supremi Comitiss, Equitis Aurati,            |    |
| Sac. Caes. Regiaeque Majest. Camerarij, Consiliarij, nec non Praesidij |    |
| Papensis Supremi Capitanei, etc.                                       |    |
| JTEM                                                                   | 10 |
| SPECTABILIVM, AC MAGNIFICORVM                                          |    |
| BARONVM, DOMINORVM                                                     |    |
| FRANCISCI                                                              |    |
| ESZTERHAZI DE GALANTA,                                                 |    |
| Sacrae Caes. Regiaeque Majest. Praesidij Gyarmathiensis                | 15 |
| Supremi Capitanei, etc.                                                |    |
| THOMAE                                                                 |    |
| ESZTERHAZI DE GALANTA,                                                 |    |
| Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Praesidij Levensis               |    |
| Vicecapitanei, etc.                                                    | 20 |
| GASPARI                                                                |    |
| ESZTERHAZI DE GALANTA, etc.                                            |    |
| In praelio contra Turcas ad campum Nagy-Vezekyn habito, si-            |    |
| mul pro Patria, Die 26. Augusti, gloriose occumbentium.                |    |
| ORATIO                                                                 | 25 |
| THOMAE PALFFI AB ERDÖD,                                                |    |
| Abbatis S. Michaëlis Archangeli de Batha, Metropolitanae               |    |
| Ecclesiae Strigoniensis Custodis et Canonici.                          |    |
| Habita Tyrnaviae, in Ecclesia S. Ioannis Baptistae,                    |    |
| Die XXVI. Novembris ANNO M.DC.LII.                                     | 30 |



*Volente vero*

*JLLVSTRISIMO COMITE AC DOMINO,*

*D. FRANCISCO DE NADASD,*

*Perpetuo Terrae Fogaros, ac Comitatus Castri-ferrei*

*SUPREMO COMITE,*

5

*Sacrae Caesareae, Regiaeque Majestatis Consiliario, Cubiculario, ac per  
Hungariam Curiae Regiae Magistro, etc.*

*Typis mandata.*

*VIENNAE AVSTRIAE, Apud Matthaeum Cosmerovium, Sac. Caes.*

*Majest. Aulæ Typographum, in Aula Coloniensi, Anno 1653.*

10

<Alr>

ORATIO.

VNum ergo adhuc, o Pannonia, ad summum infelicitatis tuae  
cumulum deerat, ut post plurima, imo vix non quotidiana tuorum,  
ab Otomannica Tyrannide Civium excidia, ipsam quoque fortissi- 5  
morum Heroum stragem, aspicias? Vnum ergo adhuc supererat; ut  
post abductos in plus quam Mitridaticam Turcarum servitute, mi-  
serae plebis tuae, frequentissimos exercitus, post tot amplissima  
Mahometico subjecta jugo terrarum locorumque spacia, ipsa jam  
tandem preciosa Magnatum tuorum, hostili crudeliter caesa ferro 10  
capita intuearis? Vnum itaque adhuc, ad augendum justissimi doloris  
tui inenavigabile illud lachrymarum pelagus deerat, ut post horride  
devastatas, flammaque hostili in suorum busta Civium conversas, tot  
villas et oppida, ipsa jam quoque Procerum tuorum, barbare prostrata,  
et belluina plusquam ferocitate, dilaniata corpora ingemiscas? Quod- 15  
que publicum dolorem acerbitemque non parum auget, unico in  
praelio, non unum, sed quatuor simul, vel ex unica Illustrissima  
E S Z T E R H A Z I O R V M Familia, gloriosos Heroës: Illustrissi-  
mum nempe Comitem L A D I S L A V M, Spectabiles ac Magnificos  
Barones F R A N C I S C V M, T H O M A M, et G A S P A R V M, 20  
quosdam veluti novos, eosque maximos, Gentis tuae Fabios perdidisti,  
ut jam non minima spei tuae pars concidisse penitus videatur, nam  
quos in defensam, et Christianae tutamentum Reipublicae, singulari  
cura et industria enutristi, futuros etiam hosce strenuissimos olim  
Patriae Propugnatores, et Otomannici furoris vindices, momento tem- 25  
poris amisisti.

Quid enim in glorioso hocce E S Z T E R H A Z I O R V M  
Procerum Quaternione, sperare non licuit, qui gentilitios suos  
G R Y P H O S ad arcendos longe a Patrijs finibus hostes, stricto sem-  
<Alv>per A C I N A C E indefessas agere excubias voluerunt, 30  
quasque altero pede, gerebant R O S A S, et fronte C O R O N A S,  
reportandas olim certissimas de hostibus victoriae palmas, indubitatas  
laureas praesagiebant. Sed hem, excussi iniquissima sorte Acinaces,  
proprio sanguine pallentes Rosae, in emortualem Cupressum versae



Coronae, et ipsi demum gloriosissimi E S Z T E R H A Z I O R V M  
prostrati G R Y P H I, lamentabile universae Pannoniae exhibuerunt  
spectaculum. O invisum certe hactenus, et nostra primum infelici, et  
calamitosa exhibitum aetate, omnium commiseratione saeculorum  
dignum spectaculum! Spectaculum sanguineis certe lachrymis deplo- 5  
randum! o exitus plane inexpectatos! o lubricos et ancipites, sortis vel  
nunc iniquissimae eventus!

Verum itane atra licet alias, at si unquam, nunc certe vel maxime  
pallida Mors, non nisi concolorem pallori tuo, lachrymosi hujus  
theatri faciem producere voluisti? et quorum longiorem vitam, gloriosa 10  
debuisses, immaturum indignumque eorum exitum, fatali purpura  
palliasti? Itane omnem adeo implacabilis furoris tui atrocitatem, in  
recentes hasce E S Z T E R H A Z I A N I viridarii Rosulas, effundere  
decrevisti? Itane exacerbatum alias, tot inflictis jam antea fatalibus  
plagis, afflictissimae Patriae Cor, totis viribus, quot scilicet funestis 15  
constas, seu membris, seu characteribus, tot laethalibus telis; quadru-  
plicatis nempe E S Z T E R H A Z I O R V M funerum vulneribus,  
sauciare voluisti? Profusumne eorum sanguinem, non nisi tributarijs  
nostris lachrymis compensari desideras? ut vel sic eos (o nulli unquam  
similem exoptandam dilectionem!) Dilectos tuos demonstrares: utpote 20  
nostris quidem lachrymis candidos, at proprio sanguine rubicundos.  
Fluant ergo e foecundis nunc maxime patriorum oculorum fontibus,  
flebiles rivuli et pro patrijs aris et focus proprio aspersos sanguine He-  
roës istos, mutuo lachrymarum etiam simpluvio aspergant. Omnia  
denique ob tantam Patriae ruinam lamentis, et fletibus personent, 25  
omnium penetralia gemitibus compleantur.

Vnus certe magnae E S Z T E R H A Z I O R V M Familiae  
extinctus Sol Illustrissimus, Comes L A D I S L A V S sufficeret ad  
excienda digneque evocanda omnium flumina lachrymarum: ille enim  
vere L A D I S L A V S, id est: laudis laus, omnium adorea laudum, et 30  
ingens Gentis suae gloria extitit, et majorem adhuc Styrpi Gentique  
suae splendorem, et gloriam non sine certa spe allaturus videbatur.  
<A2r>

Quare concedite mihi, A. A. moestissimi, ut propter tantam, tot  
simul, tantorumque Heroum jacturam, densissimas illas, quibus vultus 35  
vestros involutos video, moeroris et tristitiae nubes, Illustrissimo  
Heroicae eorum virtutis splendore paululum dissipem, et gloriosissi-  
morum memoria facinorum, vestras parumper sistam lachrymas;  
praefixus enim lachrymosae hujus meae dictionis scopus est, de-  
monstrare: Illustrissimum Comitem L A D I S L A V M, cum socia 40  
Fratrum Triade, veram, ac perennem Styrpi, Gentique suae gloriam

peperisse. Quod ego dum praesto, unum hic meminisse vos velim, ne  
facundum in publico hoc dolore expectetis Oratorem; veri enim do-  
loris officium est, fucum omnem nescire, et lachrymarum potius  
affluentia, quam verborum eloquentia perorare.

Et quidem gloriosi hi Quartumviri, singuli singularem suarum 5  
laudum, et benemeritorum hic requisivissent Encomiastem; ut enim  
Athenienses Athenis, sic E S Z T E R H A Z I O S Proceres, in hacce  
E S Z T E R H A Z I A N A E Regia munificentiae, laudare aequis-  
simum est. Sed, quae tam sublimis ingenij felicitas, quis facundissimus  
quantumlibet, et centum, licet armatus linguis, seu Roma, seu e 10  
Graecia petitus eloquentiae vigor, vel unicum eorum ardentissimum  
illum in Patriam amorem, condigna valeat ad coelos usque exaltare  
panegyri? At neque suum semper Achilles Homerum, neque suum  
Aristides Platonem, neque suum, quaelibet aeternitate digna virtus  
condignum Praeconem nanciscitur. ideoque cum praesertim tot 15  
fortissimorum simul Heroum enerrandis encomijs, impar omnino sim,  
(si enim unquam, nunc certe, inopem me copia fecit) operaeprecium  
fore existimavi, si sub Illustrissima Comitis L A D I S L A I meritorum  
gloria, ipsas quoque F R A N C I S C I, T H O M A E, et G A S P A -  
R I laudum adoreas comprehendam. 20

Vt itaque inde sumam meae initia Orationis, unde vel ipsa prima  
Comitis L A D I S L A I gloriae decora promanarunt; Illustrissimum  
E S Z T E R H A Z I A N I stemmatis splendorem commemorare opus  
hic non habeo, cum is laudatissimae, Excellentissimaeque suae Styrpis  
praeconijs non egeat, et ipse etiam gloriosissima tum benemeritorum 25  
suorum, tum profusi nuper, pro Patria sanguinis, eam purpura decora-  
vit. Paternum vero Heroicae seu virtutis, seu gloriae decus, jactare si  
ulli unquam licuit, licebit L A D I S L A O; nam is, magno illo hujus  
Patriae Patre, Excellentissimo quondam Regni Vngariae Prorege,  
N I C O L A O Parente natus est: cujus ut vivam non corporis tantum- 30  
modo, sed animi quoque paternarumque virtutum jdaeam <A2v>  
repraesentaret; Artium Liberalium Studijs, in Celeberrimo illo Vien-  
nensium Musarum Athenaeo nomen dedit. Non potuit nimirum ad  
eximiam Gentis suae gloriam, nata L A D I S L A I indoles, in ma-  
terno Patriae amplissimae sinu, complexuque diu delicate ociari, 35  
verum spretis domesticis parietibus, ad magnam illam urbium Re-  
ginam, virtutis et gloriae domicilium, et majestuosum illud Romano-  
rum Caesarum augustale, Viennam se contulit: illic enim indolis suae  
magnitudini, par theatrum, dignosque ingenio suo, nactus fuerat  
aemulos studiorum; ideoque assiduam in magna illa Litterarum Pa- 40  
laestra studijs navavit operam, ut bonis illis litteris, nomen optimum



aeternitati inscriberet, et vel sic nullam in magnorum Pannoniae Proce-  
rum catalogo lituram pateretur, Comes hic optime litteratus? Suspexit  
non semel ejus tum amaenitatem ingenij, tum indolis felicitatem am-  
plissima Austriae Provincia, eumque communibus suffragijs, in suorum  
Provincialium numerum cooptavit: adeo nimirum vel tunc, omnium  
in se oculos convertebat, omniumque sui spectatorum animos de-  
vinciebat L A D I S L A V S; ut non Patria tantummodo, sed vicina  
quoque tot Caesarum, Regnumque altrix Austria, eum Civem suum  
esse voluerit, eo Provinciali gloriata sit, scilicet qui nulli non Pro-  
vinciae, nulli non eximio quantumlibet muneri, singularem allaturus  
gloriam videbatur.

Defuncto Patre, paternis etiam non virtutibus tantummodo, sed  
et honoribus successit L A D I S L A U S, Supremus enim subito  
Comitatus Soproniensis Comes declaratus est. Nec ociosum, exi-  
mioque fructu vacuum in eo fuisse munus hoc existimate. felicibus  
quippe Neocomitis hujus sub auspicijs, amplissima quaedam Dominia,  
et Castella, a Corona quondam Vngariae auulsa, tanquam nobilissima  
quaedam membra, in Comitatus Soproniensis, atque adeo in ipsius  
Vngariae corpus revocata sunt. ita vel ipsa noui hujus in L A D I S-  
L A O honoris initia, tum patriorum dilatatione finium, tum amplis-  
simorum accessione Dominiorum, auspiciatissima extitere.

Jam vero paternam etiam nactum haereditatem suspicite. Non is  
hiantes illas paternorum Bonorum voragines, patrimoniorum gurgites,  
impios paternae haereditatis Gastrimargos, prodigos scilicet illos, ad  
propriae prodigium usque paupertatis, Bonorum omnium Dissipatores;  
non eos, inquam, secutus, qui tum demum se opulentos fuisse, dum  
vel in ipsis mensis, immensas opes, preciosas veluti aut Caligulae, aut  
Cleopatrae margaritas abligurivisse, omnem denique Ventri D E O  
substantiam immolasse advertunt sero nimis amis-<B1r>sam postmo-  
dum dolentes haereditatem, dum extrema iam haerent in egestate. Ab  
horum ergo vestigijs procul absens L A D I S L A V S, traditam sibi  
haereditatem Bonis, valorem, ducentorum millium florenorum exce-  
dentibus, alijsque plurimis accessionibus amplificavit. ut plures  
quantumvis haeredes nactus fuisset, amplissimo singulos patrimonio  
locupletare potuisset. Haerede tamen licet caruerit, haeredem ille,  
nunquam intermorituram, nominis sui gloriam reportauit.

Mirum iam non est, quod comparatis postmodum amplissimis  
Papensibus bonis, ipsius etiam Papensis Praesidij supremus Capitaneus  
et Gubernator fuerit constitutus; magnae enim L A D I S L A I Virtuti  
et gloriae, non nisi summum quodque munus et officium compete-  
bat.

suo Papense Praesidium L A D I S L A O indigebat. Eia ergo, quot-  
quot gloriosis Illustrissimi vestri Ducis L A D I S L A I sub signis de-  
certatis Papenses, majori, quam olim Macedones sub Alexandro, aut  
Romani sub Iulio Caesare, gaudio gestite: habetis vestro in Duce  
Martem, habetis et Palladem, proinde Ducem habetis inuictum,  
inuictus enim ille est, in quo Pallas cum Marte, Sapientia cum Disci-  
plina militari, mutuam ineunt societatem; ibi enim verius quam olim  
Athenis, Victoria quoque comes est absque alis, ne scilicet illinc valeat  
auolare. Vbi vero Marti Pallas socia non est, suo licet cum Marte  
Trojani peribunt, dum inimicum habent Graecorum Palladem arma-  
tam. Fortunatos itaque nimium vos dixerim Papenses, qui vestrae  
habetis Militiae Praesidem L A D I S L A V M, et Marte et Pallade  
gloriosum. Et sane testatissimum non semel Martiae virtutis suae  
reliquisset non Papense tantummodo Praesidium, sed et universum  
Pannoniae Regnum L A D I S L A V S, si in producendis necessariae  
adeo suae vitae staminibus, Parcae paululum liberaliores extitissent.

Quia vero Principibus placuisse Viris non ultima laus est, quam  
charus Augustissimo Principi et Imperatori nostro: FERDINANDO  
fuerit L A D I S L A V S, velex hinc collegite: quod eum vix binas anno-  
rum decades superantem, in suorum Camerariorum numerum coop-  
tarit. aurea nimirum Clavis adhuc deerat L A D I S L A O, qua ad  
summum aureae et sublimis quantumlibet gloriae apicem, iter sibi  
spatiosissimum aperiret. quanta enim vel haec dici potest gloria,  
patulum sibi semper esse, intimum etiam summi terrarum Monarchae  
Caesaris penetrale. Vnde in Caesarea postmodum saepius Aula <B1v>  
commorans, hebdomadale non raro, illudque gratissimum, sui Cu-  
biculariatus Caesari exhibuit obsequium. Neque tamen Imperatoriae  
licet frequentior aulae incola, Pietati interdixit; imo si exul illinc  
fuisset, cum L A D I S L A O in aulam Pietas redijsset. praesertim  
tamen singulari in Deiparam Virginem pietate ferebatur, cuncta enim  
magnae hujus Patronae suae peruigilia, maxima cum animi demissione  
jejunabat. Et quidem ut majori cum devotione ardentiorique affectu,  
ipsam Deiparae solemnitatem celebrare, et SS. tunc Eucharistiae,  
Sacramento refici mereretur, saepius antecedentem diem, non quali-  
cunque abstinencia jejunioque, sed solo pane, et aqua contentus  
transigebat. Lubens nimirum, hilarique tunc animo et carnibus  
abstinuit, et solo contentus pane perstitit L A D I S L A V S; sequenti  
scilicet die, coelicum Angelorum Panem, carnem Filij Hominis mandu-  
caturus.

At non in D E U M tantummodo ejusque Matrem Virginem  
pietas, sed aliarum quoque Illustrissimi virtutum splendores in L A -



D I S L A O enitebant: collucebat quippe in eo singularis Modestiae, Humilitatis, Temperantiae, Mansuetudinis et innatae cujusdam Innocentiae nitor; tantam enim animi morumque suavitatem prae se ferebat, ut vix ullum unquam etiam servitorum suorum, asperiori et duro magis, praesertim convitioso verbulo offendisse perhibeatur. O igitur vel uncam hanc in L A D I S L A O linguae modestiam omnium linguis, omnium praeconijs depraedicandam! Nimirum L A D I S L A V S, noua quaedam apis sine aculeo, Columba sine felle videbatur. 5  
 pungere scilicet lingua L A D I S L A V S non solebat, quia gladium non ore, sed debito conditum gerebat loco, eorum nempe linguam, gladium acutum esse novit: qui saepius in Mensis, quam in Campis inimicas invadunt acies, et tot hostium prosternunt copias, quot poculorum phalanges vinolento gutture sepeliunt. unde si tantum ad Martiales belli lituos, quantum ad Mensales Bacchi titulos, hostilis effunderetur sanguinis, pridem jam rubro hocce in mari, immensi etiam Pharaonis submersi fuissent exercitus. Martem nimirum in Lingua, Ensem in Mensa, inimicas in Cyathis copias, fusum denique in mero hostilem ducunt sanguinem; unicum id, non admiratione tantum, sed et commiseratione dignum relinquentes: quod ab imbelli etiam hoc, non Cataphractorum, sed Craterum ad certamen provocatorum exercitu prostrati caput simul non raro perdant et cerebrum. At vero L A D I S L A V S, lingua, ne servum quidem; gladio, non nisi in campis hostiles novit offende <B2r> re exercitus. Si enim non generoso Marte, sed composita potius verborum, arma, coedesque spirantium arte, conflare voluisset; nunquam certe, suam glorioso adeo vitam exitu coronasset. 10

Advertit profecto Sapientissimus Imperator F E R D I N A N D U S, generosum, ad maxima quaeque facinora L A D I S L A I animum, natamque ad eximia, in Rempublicam Christianam benemerita ejus indolem: ideoque ei, in juvenili licet adhuc aetate constituto, inter amplissima Consiliorum subsellia locum dedit. Memini quidem Platonem Lib. 3. legum excludere omnino a gravioribus quibuscunque Reipublicae muneribus juventutem; tum propter maturae defectum prudentiae, tum propter inconstantiam animi juvenilis ad damnosa etiam non raro Reipublicae consilia praecipitis. at majora haec lubricae juventutis piacula in ijs solum merito deplorantur, in quibus, adulta mentis canicies, candorem primo subsequitur capillorum; qui ad sublimem Sapientiae apicem, desidiosa ingenij tarditate ascendere non valentes, volucres temporis pennas adhibent, quarum subsidio, propositam, sero nimis licet assequantur metam, non curant qui recentem illum, floridae juventutis suae vigorem, cupiditatum lenocinijs, vo- 15

luptatum illecebris, supino denique suimetipsius neglectui consecrantes, magistram expectant, cadentem illam senectutis aetatem, et tum primum, ad civilis, vereque humanae, Solem vitae eorum oculi convertuntur, dum in ipso jam vitae naturalis termino, a morte proxima occuduntur. At vero ij, qui brevi annorum circulo, plurima expleant tempora, qui innata sua indole, a teneris statim, ut ajunt, unguiculis, ad eximia quoque virtutum et gloriae decora; manibus ut ita dicam, pedibusque rapiuntur; qui in modico etiam aetatis spatio, ingentia exhibent grandium virtutum facinora; ij certe non spatio temporis, neque annorum numero sunt metiendi; saepe enim, vernantes etiam juventutis flosculi, senilis redolent sapientiae suavitatem; ut volucre licet tempus, pigrum tamen omnino appareat, visa mentis maturitate, in immatura adhuc aetate. Praecoces ergo, eosque jam maturos in L A D I S L A O advertit F E R D I N A N D U S, tum virtutis, tum sapientiae fructus, ideoque eum, nil obstante, imo suffragante potius etiam juventute, Regium suum esse voluit Consiliarum; L A D I S L A U S enim pluribus, imo maximis adhuc, hujus Patriae titulis et honoribus decorandus omnes titulos et summos quosque honores decoraturus videbatur. <B2v> 20

Verum avocat me lamentabilis haec, tot Funerum facies, cujus ad solum aspectum, omnium merito eliciuntur lachrymae spectatorum. digni certe meliori spectaculo, oculisve spectantium hilarioribus fuissent, fortissimi Heroës; sed omnis invida felicitatis mors, funestum hoc publicae amaritudinis Theatrum, lachrymosum hocce communis Patriae doloris castrum, concitata in nostram perniciem, immanissimi hostis Tyrannide excitavit. Lubet ergo tam miserandae stragis, tantique afflictissimae Pannoniae, inflicti vulneris originem percontari. Inaudiverat Comes L A D I S L A V S vicinum, juratum illum Christiani nominis hostem, certam eamque atrocissimam, in nostros expeditionem meditari; imo ferro jam, igneque saeviendi, et obvia quaeque barbaro furore prosternendi, animum inijsse: ne igitur tanto expositam periculo, proximoque vicinam excidio amantissimam Patriam neglexisse videretur; omnes, quas repentino furentis Otomanni rumore, improvisas suorum colligere poterat copias, imo seipsum, et id, quo charius habebat nihil, vitam quoque suam charissimae obtulit Patriae. Vidisses tunc una cum L A D I S L A O F R A N C I S C V M quoque supremum Gyarmathiensis, T H O M A M Locumtenentem Levensis, Praesidiorum Capitaneos, G A S P A R V M, et complures alios stemmatis E S Z T E R H A Z I A N I Proceres vitam quoque suam saluti Patriae devoventes: ut vel ex hinc universo constaret Orbi, neque suos Vngariae deesse Fabios, Scevolas, Horatios, Scipiones. 25



Jamque hostis immani excussione facta late per vicos et oppida, Mahometico igne fumantia, barbarum furorem circumtulera-  
plurisque onustus praedis, et spolijs, superba, victricibusque pae-  
tumentia signa reducebat; dum ecce L A D I S L A V S socijs Fratri-  
bus, et non contemnenda suorum manu, Hostilibus parat armis ob-  
viare, exundantem Barbarorum furorem retundere, perfidam erup-  
tionem vindicare, praedam eripere, uno verbo publicae Patriae saluti,  
etiam cum manifesto vitae periculo consulere.

At quid tandem meditaris, L A D I S L A E? Nonne validissimas,  
recentibusque spolijs, ad novam excitatas victorias, Barbarorum  
advertis copias? Numquid numero inferius nimium vides, Christiani  
robur exercitus? Palmamne, quam illi jam in palma, victoriam, quam  
in manu, Lauream, quam in fronte, jam gestare videntur, ausu fere  
dixerim temerario, extorquere moliris? Vitamne tuam, universae  
Patriae adeo charam, vix totius etiam Otomannici exercitus inter-  
nitione redimendam, in apertum hoc discrimen <Clr> conijcies?  
Dubia nimis est belli alea, ultro victoriam ne praesume. Modicum  
nimis adhuc vixisti, L A D I S L A E: serva ergo charissimae vitam  
Patriae, ut uberrimis, quos expectat maturae etiam aetatis tuae fruc-  
tibus potiatur. Noli quaeso magnam Maximorum etiam, de te concep-  
tam opinionem, noli maximam universae Pannoniae, in te repositam  
spem, periculoso hoc in praelio praecipitare. Magna salutis Patriae  
pars, vita tua est, si igitur illius saluti consultum vis, tuae quoque  
saluti consule: in vicinum ergo te, e campo Praesidium recipe, tuam  
illic pretiosam tuere vitam, ipse quoque tuae sic futurus Patriae  
tutamentum.

Verum confusa haec Hostium multitudo, generosum L A D I S-  
L A I animum non terrebit: non enim numerus, sed virtus militum  
victoriam parit: saepe exiguo cordatorum militum numero, immensas  
etiam prostravit Persarum copias Alexander. Vitae objectantur pericu-  
la? at virtus in periculis calx in aqua est, si viva est, si viva non est,  
cadaver est, virtus non est. Ad pericula profecto natus est animus, cui  
pectus non exanime est. Fuge hostem quando gladius periculosa glo-  
riae purpura erubescit. Salutem nimirum in fuga reponere, Parthicae  
ignobilitatis est: stando autem, aut vincere, aut mori, Augustum est,  
Heroicum est. Strenuum se meminit Heroem L A D I S L A V S, non  
ad fugiendum venit Hostem, sed fugandum. Neque enim invictas hic  
Iulij Caesaris advertit copias, quibus terga vertat, vix dum visis. Sane  
non nobis solis, teste Tullio, sed Patriae nati sumus; melius enim,  
ajebat Maximianus Augustus, est mori, quam sibi vivere. Parum ergo  
refert, L A D I S L A V M parum adhuc vixisse: satis superque vixit,

si modicam etiam vitam, vitae salutique Patriae consecravit. Vivere  
nimirum norunt et vita indigni; at infelix illa vita, quae omnibus  
communis est. Proinde in fine (inquit L A D I S L A V S) laus  
canitur: dum Sol ad occasum vergit, omnium in se oculos convertit.  
conversos ego quoque hocce etiam in campo, omnium in me oculos  
adverto, magnas de me conceptas expectationes scio. nolo illudere  
spectantium oculis, nolo spes in me repositas defraudare. Non fugiam,  
et plus quam palmarem hanc, ignobili fuga notam, meo nomini non  
inuram. melius est enim nobis, Fratres charissimi, mori, quam illatam  
hanc Patriae, Religioni,\* D E O ipsi, barbaram adeo injuriam, ociosis,  
siccisque gladijs intueri. Stabo ergo pro Patria, et hodiernam diem,  
gloriosa aut morte, aut victoria illustrabo.

Vix haec concludere poterat L A D I S L A V S, cum belluina  
cradiderim pene rabie efferati hostes, pleno agmine, in L A D I-  
<Clv> S L A V M, ejusque praesertim copias ferebantur: quorum  
furorem, hostilemque impetum, ubi non magnanimo tantum pectore  
sustinuisset, sed complurium etiam tum vulneribus, tum caedibus  
repressisset; tandem infinita hostium multitudine circumventus, ipse  
quoque, una cum F R A N C I S C O, T H O M A et G A S P A R O,  
Fratribus amantissimis, Commilitonibus fortissimis, interijt.

Erepti igitur sunt oculis mortalium, qui in omnium oculis fere-  
bantur, dum omnium in se se oculos convertebant. Occubuerunt  
fortissimi Patriae Propugnatores, quales non nisi saeculo quovis  
perpaucos, tanquam aetatis suae Phoenixes licet venerari. Occubuerunt  
gloriosi hi Heroës, qui ut Patria respiraret oppressa, in necessarium  
illius subsidium, unitis viribus conspirarunt. gloriosa inimico furori  
opposuerunt pectora, ut nostrae ex ijs facerent propugnaculum inco-  
lunitatis. generosas hostilibus gladijs objecerunt cervices, ut eos, a  
nostris cervicibus praepedirent, copiosum sparserunt sanguinem; ut  
ejus precio, patrios, inimicis implicatos Cives laqueis, pristinae assere-  
rent libertati. Vitam lubentes profuderunt; ut nostram servarent. ad  
terram denique prostrati, Barbarorum se spolijs subjecerunt; ne nimi-  
rum nos, Barbarae fieremus spoliis feritatis. O mille ergo deploran-  
dum lachrymis, mille gemitibus ingeminandam hujus Patriae orbita-  
tem! o miserum plane Pannoniae statum, quae in tanta tot simul  
clarissimorum ruina Procerum, ad ipsam malorum, calamitumque  
videtur Illiadem devenisse.

At macte animo moestissimi Pannones: in istis quippe, non  
Machabaeis illis Iudaeae, sed E S Z T E R H A Z I I S Vngariae  
Fratribus, gloriose pro Patria, D E O Q V E occumbentibus, desinet,  
credite mihi, Omnipotentis ira; quae Adamantis licet instar, in hanc



Patriam obduruisset; ad hujus tamen, tam illustris, tamque copiosi contactum sanguinis rumperetur. Suos scilicet jam, et amplissimus Pannoniae Magnatum Senatus, avita pro majestate, Purpuratos ad coelum ablegavit Oratores; qui ut rethorice magis, et apposite dicant ad persuadendum; sanguineis perorant vocibus. Habet nimirum flexanimam nescio quam vim, vox sanguinis; ideoque si vel unica Abelici sanguinis vox, fraternae etiam novit impietatis vindicem DEI iram provocare: quidni tot clamorosae, calamitosaeque Sanguinearum harum linguarum voces, Divinam Otomannicae poterunt vindictam Tyrannidis persuadere? Sed neque sic, inulti omnino occubuerunt Strenuissimi hi Heroës; illatae enim ijs neces, caedibus hostium repensae sunt. merito <C2r> certe, novi hujus Patriae Scipiones, seu belli fulmina compellandi: utpote qui, vel cadendo caeciderunt Hostem; si tamen cecidisse dici possunt, quorum etiam virtute, apud nostros stetit victoria. Victricem ergo illi mortem pro Patria obierunt: at gloriosis eorum manibus victores postmodum Socij, plus quam saecularem, tot hostilium Centuriarum Hecatomben immolarunt. Nimirum, dies illa cum Lunae fuerit, non nisi Lunarium fuerat Clientum hostijs consecranda. Et certe plures multo adhuc hostiles nostri victimas immolassent, si non praecipiti adeo cursu, ad suum tunc Sol occasum properasset; istorum enim ille conspectum tandem Funerum fugiebat: ne nimirum tot occumbentes secum videret Soles, quot Proceres. Vnde diem illam non ordinaria, sed omnem excedens ordinem, bis gemina nox est subsecuta: bis geminis nempe Patriae Solibus extinctis. quamvis non abs re, occidente jam Sole, eos occubuisse crediderim, scilicet ob itineris societatem: Coelo siquidem eorum virtus debebatur, meritis theatrum nacta terris nobilius.

Ast: o Magnanimi Heroës, quam ego vestrae potero statuere laudationi metam, qui constituistis amor Patriae nullam. humile enim, et vestris indignum meritis est, quicquid dicendo afferri potest. Vestra profecto gloriosa facinora, vestra in Patriam, imo totam Christianam Rempublicam benemerita, undique personabunt. Fama ipsa, si unquam nunc certe velocissima, apud ipsas Nationes exteras, ignotas etiam inter Gentes, gloriosum nomen vestrum circumferet. Vestras laudes, vestra praeconia, omnium ora, omnium linguae Populorum praedicabunt. perennabit apud omnem secuturae posteritatis memoriam, vestrae virtutis gloria; ipse denique in vestrum abibit encomium Orbis terrarum universus.

Vnum tamen ego hic, absque gravi sensus interni dolore commemorare non valeo; gravissimam scilicet, inclytae semper E S Z T E R - H A Z I O R V M Familiae, ad horum conspectum Funerum acerbita-

tem: quomodo enim in Illustrissimi sui extincti Solis L A D I S L A I, quomodo in tot Illustrium Spectabiliumque F R A N C I S C I, T H O M A E et G A S P A R I, occasu syderum non lugeret; tenebras merito expavesceret, nisi pluribus adhuc patrium coelum facibus illustraret. At noli flere viduata licet tot filijs, faecunda E S Z T E R - H A Z I O R V M Mater, Stirps florentissima: nec mirum tibi videatur, quod tot claros simul perdideris Heroës: cum enim tunc AEstas adhuc fuerit, Augustus ille Mensis, messem Augustissimo coelorum Monarchae voluit exhibere; et <C2v> quia ex unica Domo integram Filiorum Decimam offerre, nimium videbatur, Quartam obtulit: ad perennaturam semper tui Nominis gloriam, quod scilicet unica tu, totius Vngariae D O M V S, Quartarium habes D E V M. Nec dubita Quartam hanc tuam, ingentibus e coelo beneficijs et favoribus cumulandam; Filios nempe Filiorum tuorum, usque ad Quartam generationem, saepissime conspectura. Ideoque si ex Ajacis olim cruore, natum fuisse Hyacinthum fabulosa meminit antiquitas; profusus certe generoso nuper Marte Procerum tuorum sanguis, coeli aemulum florem Hyacinthum, id est, florentissimi tibi peperit nominis aeternitatem. Scilicet ne vel antiquae Romanorum cedas Patriciorum gloriae, tuas tu quoque, et quidem quadruplices habes Purpuras, quibus E S Z T E R H A Z I A N I Generis triumphet incrementum. Ornavit nimirum non genas tantummodo, sed et Genus tuum, sanguis tuorum profusus Filiorum; sanguinem nempe et tu, ijs dederas, sed mortalem: reddiderunt jam eum tibi per Funera, sed cum foenore Immortalitatis. Tacere ergo lingua jam potes, nam te licet tacente; vel ipsa Heroica horum Procerum Mors, tot disertissima in eorum laudes aperuit ora, quot facunda sanguine vulnera.

DIXI.



### III/A–B HOFFMANN PÁL ÉS PÁLFFY TAMÁS ESTERHÁZY LÁSZLÓ, FERENC, TAMÁS ÉS GÁSPÁR FÖLÖTT

A Nádasdy Ferenc fölötti prédikációban (I. sz.) említett kis végvári ütközetek a 17. században is folytatódtak. A számos összecsapás közül egy európai hírre tett szert. 1652. augusztus 26-án Nagyvezekénynél (Bars vm.) Forgách Ádám érsekújvári kapitány és az általa harcba hívott végvári és nemesi seregek megütköztek a Gimesalját fosztogató esztergomi bég csapataival. A csatában a keresztények nem tudták kivívni a győzelmet, s holtan maradt a harcmezőn az Esterházy család négy fiatal tagja, László pápai, Ferenc gyarmati főkapitány, Tamás lévai alkapitány és az ifjú Gáspár. (A csata történetét Esterházy Pál naplója és más források alapján részletesen elmondja Héjjné Détári Angéla: *Augsburgi disztál a vezekényi csata emlékére*. In: *Az Iparművészeti Múzeum Évkönyvei XI*. [1968] 28–34. A négy Esterházy rövid életrajzát a tárgyi jegyzetek élén foglaljuk össze.)

A csata után a négy főrendű halottat Semptén helyezték sírba. Az ünnepélyes temetésre 1652. november 26-án került sor a nagyszombati jezsuita templomban (a szertartások leírását lásd Héjjné: i.m. 34–7). Az ünnepi gyászmisét Lippay érsek tartotta.

Magyar nyelvű prédikációt Hoffmann Pál mondott a temetésen, e beszéd 1653-ban nyomtatásban megjelent szövegét közöljük kötetünkben (RMK I. 868). Hoffmann 1617-ben született. Miután elvégezte Bécsben a bölcseletet, Rómában a teológiát, 1642-ben esztergomi kanonok lett, 1648-ban pedig szenttamási és szentgyörgymezei prépost. A nyomtatvány címlapján olvasható még generalis vicáriusi címe (1651-ben lett esztergomi érseki helynök), sőt pécsi püspöki méltósága is, bár e tisztében – 1652. évi kinevezése után – a pápa csak 1655-ben erősítette meg, s 1656-ban szentelték fel. A nyomtatvány megjelenése után, 1653-ban zalavári apát, 1656-ban esztergomi nagyprépost, 1658-ban veszprémi püspök lett, de még az év júliusában meghalt. Szabó Károly bibliográfiájában csak itt közzétett műve található.

Hoffmann prédikációja mellett az Esterházyak temetésének emlékét még egy nyomtatvány megőrizte: Erdődi Pálffy Tamás latin orációja (RMK III. 1830). Tekintetbe véve a négy Esterházy tiszteletére rendezett szertartások rendkívüli művelődéstörténeti jelentőségét, európai visszhangját, továbbá az e latin munkára és mellékleteire való sűrű szakirodalmi (különösen művészettörténeti) hivatkozásokat, úgy döntöttünk, hogy e nyomtatvánnyal kivélt teszünk, s felvettük magyar nyelvű beszédek tartalmazó gyűjteményünk szövegei közé, a jegyzetek között pedig közöljük teljes magyar fordítását is, amely itt jelenik meg először.

E beszéd szerzője, Pálffy Tamás, Pozsonyban, Nagyszombatban, majd 1641-től Rómában végezte tanulmányait, első miséjét is ott celebrálta 1645-ben. Ugyanebben az évben esztergomi kanonok lett. 1647-ben honti, 1649-ben zólyomi főesperes. 1651-ben foglalta el az esztergomi örkanonoki stallumot, ugyanez évben bátai apát lett. Nincs a nyomtatvány címlapján csanádi püspöki címe, pedig 1652-ben átvette kinevezését, igaz, a pápai megerősítés csak 1654-ben érkezett meg, s 1655-ben szentelték föl. 1653-ban szenttamási prépost lett, 1658-ban esztergomi nagyprépost és váci püspök, 1660-ban egri püspök, 1669-ben kancellár, pozsonyi és jászói prépost, 1670-



ben nyitrai püspök. 1679-ben halt meg. Az Esterházyak fölött mondott orációján kívül két másik latin nyelvű halotti beszéde is ismeretes (RMK II. 698, RMK III. 1662).

Mindkét temetési nyomtatvány igen díszes kiállítású. A magyar beszéd (III/A) 1. lapján középső angyalfejből a szélek felé kanyargó leveles indák alkotják a fejléceket. Az 1., 26. és 27. lapot keretezetlen, szimmetrikus elrendezésű, stilizált leveles indákból álló M, N, Q, F, C és P iniciálék, a 26. és 27. lapot apró, stilizált növényi motívumokból összeállított elválasztó lécek díszítik. A 28. lapon záródísz: háromszögbe írható, szimmetrikus groteszk díszítmény; centrális eleme egy maszk, ebből indulnak ki a kompozíció vázát alkotó keskeny, volutaszerű elemek, amelyeket stilizált növények és függöny-motívumok díszítenek. A latin oráció (III/B) Alr lapján az előzőekhez hasonló V iniciálé látható, a fejléc pedig groteszk díszítmény. Középponti eleme egy szörnyfej, amelynek szájából volutaszerű, stilizált növényi elemekkel gazdagodó motívum indul ki. Ezt puttószerű faunok és állatok népesítik be. A C2v lap záródísz: háromszögbe írható, szimmetrikus groteszk díszítmény. Középponti eleme egy maszkos figura; teste körül volutaszerű elemek burjánoznak szét, amelyet, mint vázat, bőségszaruk, függöny-motívumok és stilizált növényi díszek töltönek ki.

A két reprezentatív nyomtatvány közül természetesen mégis a latin nyelvű volt az, amelyet – többek között – a külföld tájékoztatására szántak, ezért ehhez csatolták mellékletként azt a két rézmetszetet, amelyet jól ismer a művészettörténeti szakirodalom. (Galavics Géza: *A török elleni harc és egykorú világi képzőművészetünk*. = *Művészettörténet* 1976. 37. Mindkét metszet megjelent legutóbb: Galavics Géza: *Kössünk kardot az pogány ellen. Török háborúk és képzőművészet*. Bp. 1986. 80–2.) Mindkettőt a bécsi Hans Rudolf Miller rajza nyomán a pozsonyi Mauritz Lang metszette rézbe. Az első, 37,8x52,5 cm méretű metszet a temetési menetet ábrázolja, a második (31 x 20,1 cm) a templomban felállított castrum doloris. Ez utóbbinak latin felirata: „Esterházy László grófnak és családjából való társainak a dicsőséges temetés után fennmarad hírneve, amelynek részbe metszéséről és kinyomtatásáról vigasztalásul a haza barátainak és az utókornak Nádasdy Ferenc gondoskodott”. A metszeten látható gyászépítmény leírását Galavics Gézától idézzük (i.m. 82): „A lobogó gyertyákkal és mécsesekkel övezett, kupolás épületet imitáló castrum doloris [...] a négy Esterházy temetési címerekkel díszített koporsója fölött emelkedett.” „Haditroféakkal gazdagon díszített, magas lábazon álló, négyoszlopos építmény volt, amelyet gyertyákkal övezett bábos ballusztrád és az abból indított íves bordák zártak le. Az építmény sarkain és csúcsain, valamint a párkányzat alatt mindenütt az Esterházyak címerállata, a kardos griff kapott helyet. Két griff tartja a magasban László ravatalképét, míg a többi ravatalképet az oszlopok lábához helyezték.”

A castrum doloris metszete megtalálható a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokában (ltsz. 1205) és az Országos Széchényi Könyvtár RMK III. 1830. (l. pld.) jelzetű könyvében. A latin nyelvű nyomtatvány egy olyan példányát, amelyhez mindkét metszetet hozzákötötték, lásd a budapesti Egyetemi Könyvtárban RMK II. 316. jelzet alatt.

Jó példája ez a temetés annak, hogy a barokk főúri reprezentációban milyen szoros egységben vannak az irodalmi és képzőművészeti alkotások. Hoffmann prédikációja nemcsak összefoglalja néhány mondatban a „Hazánkban soha sem látot,

sem hallot hasonló temetés” (132:34–35) külsőségeit, hanem új indítást kap azoktól, a szónoklat eszközeivel kibontja és kiteljesíti azok mondanivalóját. A castrum doloris legjellemzőbb motívuma az Esterházyak címerállata, a griff, amely – a metszet tanúsága szerint – az építményen legalább tizenhárom példányban volt látható. Hoffmann beszédének első részét ugyanebből a motívumból bontja ki: a kardot tartó griff kettős természete (sas és oroszlán) a lélekben és testben egyaránt kiválóan vitézkedő hősöket jelképezi. Az építményen látható fegyvereknek, hadi jelvényeknek a prédikációban a csata részletes leírása felel meg. A képzőművészi megjelenítés és az irodalmi alkotás tehát kölcsönösen felerősíti egymás hatását. Ezt az együttes hatást a mai olvasónál még elevebben élhették át a korabeli hallgatók a nagyszombati templomban, hisz a prédikátor szavai közben végig a nagyméretű építményt látták maguk előtt.

Pálffy Tamás orációját viszont elsősorban egy másik 17. századi irodalmi művel érdemes összevetnünk. E beszédben – az Esterházy László életrajzát követő második részben – ugyanazt az alap gondolatot fedezhetjük fel, mint Zrínyi Miklós eposzában, a *Szigeti veszedelemben*. Először csak azt mondja Pálffy: Esterházy „nem Iulius Caesar legyőzhetetlen csapatait tartja szem előtt, aki az ellenséget megpillantva rögtön meghátrál” (166:37–38), vagyis az ilyen, megfutamodással szerzett „legyőzhetetlenség” helyébe a kétes kimenetelű csata bátor vállalásának erényét állítja. Hamarosan azonban annak bizonyításával folytatódik a szónoklat, hogy az Esterházyak halála nem vereség, hanem győzelem volt, a török csak látszólagos sikert ért el, valójában súlyos vereséget szenvedett. Zrínyi eposzában pontosan ugyanez a mondanivaló. Ám a lényeges egyezés mellett érdekes eltérést is megfigyelhetünk a két mű között. Az irodalomtörténeti kézikönyv szerint az eposzban a szigetvári hősök önfeláldozása nem a „helyettes elégtétel” katolikus dogmája szerint történik (MíRt II. 168), míg itt, Pálffy beszédében, pontosan erről van szó: „Bőségesen hullatták vérüket, hogy annak árán az ellenség hálójába esett honfitársaiknak visszaadják hajdani szabadságukat. Szívesen áldozták életüket, hogy a miénket megőrizze. Végre, a földre terülve kiszolgáltatták magukat a barbárok zsákmányolásának, hogy mi ne legyünk a barbár vadság zsákmánya. [...] higgyétek meg nekem, hogy a hazáért s az Istenért dicsőségesen elesett magyarországi Esterházy-fivérek kiengesztelik a haragvó Mindenhatót, akinek szíve ha mint a gyémánt megkeményedett volna is hazánk iránt, ily előkelő és ily bőségesen hullott vér láttára meghasadna.” (167:29–168:2) E párhuzamos példa fényében érdemes volna a Zrínyi művével kapcsolatos megállapítást is felülvizsgálni.

Pálffy orációját Zrínyi eposzával nemcsak az alap gondolat azonossága, hanem egy képi-formai megoldás hasonlósága is rokonítja. Az eposz 14–15. énekének árnyék – fény ellentéte (éjjeli roham – az isteni kegyelem hajnala) a beszédben visszajára fordul, de mondanivalója ugyanaz marad: alkonyatkor zajlott le a csata, s az Esterházyak halálakor lenyugodott a nap – de ez azért történt, mert ragyogó életüknek a nap pályája volt a társa, s most már ők sem a földön világoskodnak tovább: „ama napra nem a rendes, hanem minden rendet túlhaladó, négyszeres éjszaka következett a haza négy napjának kihunytaival – bár nem hinném, hogy véletlenül történt elestük éppen napnyugtakor: társak voltak ők a pályájukban, hiszen kijárt nekik az



ég az ő virtusuk miatt, mely érdemei által a földnél nemesebb színteret nyert magának.” (168:23–27)

A bemutatott egyezések alapján valószínűnek tartjuk, hogy Pálffy Tamás ismerte Zrínyi 1651-ben nyomtatásban is megjelentetett eposzát. Ha így van, úgy ez a halotti oráció a legkorábbi irodalmi mű, amelyben Zrínyi Miklós gondolatainak, művészetének hatása kimutatható.

Itt jegyezzük meg, hogy Esterházy László halálára maga Zrínyi Miklós is írt gyászverset, valószínűleg epicédiumot, amelynek szövegét azonban nem ismerjük. (Erről lásd Kovács Sándor Iván: *A lírikus Zrínyi*. Bp. 1985. 246–56. 421–5.)

A magyar és latin nyelvű halotti beszéd több mint négyszáz példányban jelent meg (Galavics: i.m. 83), bár a metszeteket természetesen csak egy részükhöz csatolták. Valamennyi temetési nyomtatvány megjelentetésének költségét Nádasdy Ferenc fedezte. Ez a tény – Galavics Géza szerint (uo.) – „azt mutatja, hogy az 1650-es évek elején Nádasdy Ferenc tudatosan keresni kezdte azokat a lehetőségeket, amelyekkel a képzőművészetet a török elleni harc programjához kapcsolhatja”. Itt csak emlékeztünk rá: 1653-ban készültek Nádasdy megrendelésére a sárvári vár dísztermének csataképei.)

Az Esterházy család vezekényi csatával kapcsolatos későbbi képzőművészeti reprezentációjának néhány darabját lásd Galavics: i.m. 82. 85–8. 124–6. lap, 63. ábra, 49. 53. 56–61. 69. 91–93. kép, 39. színes kép.

Bizonyára ennek az évszázadokon át következetesen végigvitt reprezentációnak – amelynek első állomása az itt közreadott két nyomtatvány és metszeteik – is nagy szerepe volt abban, hogy a vezekényi csata hosszú ideig jelentőségét jóval meghaladó helyet kapott a magyar történelmi gondolkodásban. Dicsőítő szavakat írt róla Ányos Pál (*Gróf Esterházy Pálnak*, 1781. In: Ányos Pál *Versei*. Sajtó alá rendezte Császár Elemér. Bp. 1907. 78–9), s még Berzsényi Dániel is így emlékezett meg a vezekényi hősekről 1797-ben (*Herczeg Esterházy Miklóshoz*. In: Berzsényi Dániel *Összes művei I. Költői művei*. Sajtó alá rendezte Merényi Oszkár. Bp. 1979. 11):

Melly áldozat volt a 'Vezekényi harcz!  
Bús tisztelettel könnyezi a 'Magyar  
Négy bajnok Esterházy' véres  
Porba kevert ajakit, halálát.

### Tárgyi jegyzetek III/A

129:9 A jezsuiták *Keresztelő Szent János-templomának* építése 1628-ban kezdődött, felszentelésére 1637-ben került sor, de az építkezés egészen 1660-ig elhúzódott. Esterházy Miklós nádor nyolcvanezer forintos adománnyal támogatta a munkálatokat.

129:10 *Szt. András hava*: november.

129:12–14 *Kisasszony hava*: augusztus. A *vezekényi csatáról* lásd a beszéd vezetőjét.

129:18–21 *Esterházy László* (1626–52). Fraknó (Sopron vm.) várának örökös uraságát apja, Esterházy Miklós nádor (lásd 140:4) szerezte meg a családnak 1626-ban. László 1646-tól haláláig volt Sopron vm. főispánja. *Szentelt vitéz*: a magyar király, koronázásakor néhány főnemet I. (Szent) István kardjának érintésével arany sarkantyús vitézzé avathatott. A rendvitézek nem alkottak külön lovagrendet, sem rendjeleik, sem szabályaik nem voltak. Esterházy László 1647-ben, a trónra ténylegesen sohasem lépett IV. Ferdinánd koronázásakor lett szentelt vitéz, 1649-ben pedig kamarás és a pápai végvár főkapitánya. *Tanáts*: tanácsos. Testvére volt Esterházy Pál, a későbbi nádor, és Esterházy Julianna (1630–69), Nádasdy Ferenc felesége. Feleségétől, Batthyány Mária Eleonórától (1633–54) nem született gyermeke.

129:20 A német-római császár és magyar király: III. Ferdinánd (1637–57).

129:25–27 *Esterházy Ferenc* (1617–52), Esterházy Miklós nádor Pál testvérének (lásd 142:33) fia, tehát Lászlónak unokatestvére. A balassagyarmati végvár főkapitánya. Gyermeektelenül halt meg.

129:29–31 *Esterházy Tamás* (1626–52), Esterházy Miklós nádor másik testvérének, Dánielnek (1580 k.–1654) fia, tehát László és Ferenc unokatestvére. A lévai végvár alkapitánya.

129:33 *Esterházy Gáspár* (1628–52), Tamás öccse.

130:3–6 *Nádasdy Ferenc* (1625–71). Az Esterházyakkal való rokonságáról lásd 129:18–21. A fogarasföldi örökös uraságról lásd kötetünkben I. 49:5. *Nádasdy* 1633–70-ig volt Vas vm. főispánja, 1644-től királyi tanácsos, 1646-tól főudvarmester, 1655–70-ig országbíró, 1667–70-ig királyi helytartó. A Wesselényi-féle összeesküvésben való részvétele miatt lefejezték.

131:16 *Óhajt*: 'sóhajt(ozik)', kesereg'. Lásd TESz II. 1069.

132:6 *Főlegény*: 'vitéz'. Lásd SzT IV. 380–1.

132:35 *Felessen*: 'sokan, nagyszámban'. Lásd SzT III. 909.

133:14 *Szövétnek*: 'gyertya(tartó)', ill. 'fáklya'. Lásd TESz III. 799.

133:17 *Regina avium*: a kor közhelye. Vö. pl. Joachimi Camerariis *Symbolorum et emblematum centuriae quatuor*. Moguntiae 1677. III. No. 1.: „Aquila regina avium Pindaro dicatur.”

133:34 *Meg-hóldító*: a szóalakra lásd TESz II. 128.

133:35 A kor ezzel kapcsolatos ismereteit Pápai Páriz Ferencről idézzük: „Marius [...] a sást tette a római légiók jelvényévé. [...] De a sas már a rómaiak ideje előtt is becsben állott. A perzsáknak [...] minden bizonnyal szintén volt katonai jelvénye, amit pénzérméik világosan tanúsítanak. Talán az ő példájuk alapján fogadták el a sást a rómaiak is mint Jupiter jelvényét és a madarak királyát.” (*Ars heraldica*. Puskás Lajos ford.) A *káldeusok* a perzsákkal együtt hozták létre az újbabilóni birodalmat (i.e. 605–539).

133:36 *Írták*: 'festették'. Lásd TESz II. 227–8.

134:6 *Sügár*: 'a madár tollát alkotó száak egyike'. A TESz (III. 611) a szó e jelentésének legkorábbi példáját csak 1697-ből ismeri, szövegünk 45 évvel korábbi.

134:31 „Ezek számszerint a hősök, akik Dávid körül valának: Jásobéam,



Hakmoni fia, a harmincnak előjárója; ez emelte vala fel az ő kopjáját háromszáz ellen, akiket egyszerre megsebesíte.

134:32 „Ezek pedig a Dávid erős vitézeinek nevei: Joseb-Bassebet, a Tahkemoni-ta, aki a testőrök vezére; ő dárdáját forgatván, egy ízben nyolcszázat sebesített meg.”

135:8–10 Évezredes közhely. Már a Physiologus így ír (53): „A szarvas a »megsemmisíteni a kigyókat« kifejezésből ered.”

135:20 *Aspis*: áspiskígyó.

135:33 *Szt. Jeromos Epistola ad Principiam virginem, sive explanatio Psalmi XLIV.* c. művére (18) hivatkozik, ahol az egyházatyja a megadott helyet a héber szöveg alapján magyarázza (lásd PL XXII. 655). Az idézet közvetett, lásd 152:21.

135:39 *Perém*: a szóalakra lásd TESz III. 281.

136:5 *Királyi biblia*: a II. Fülöp spanyol király támogatásával Antwerpenben 1571–80 között megjelent hatnyelvű bibliakiadás. A prédikátor nyilván az idézett spanyol Velasquez alapján hivatkozik rá.

136:13 *Scofiom*: himzésre használt arany- vagy ezüstsál.

137:6 Latinul *armus*, a régi magyar nyelvben *címer*: 'szügy'. Lásd TESz I. 438.

137:9 *Gregorius*: I. (Nagy Szent) Gergely pápa (590–604). *Philo*: az alexandriai Philo Judaeus (i.e. 13 k. – i.sz. 45–50 k.). *Theodoretus*: szíriai püspök (393 k. – 466 e.).

138:30 *Jóságos-chelekedeti*: lásd NySz II. 52.

139:17 *Nagy fent*: 'fennhangon'.

139:19 *Fenek*: fenék 'vadak'. Lásd TESz I. 883.

140:4 *Esterházy Miklós* (1582–1645). II. Ferdinánd koronázásakor (1618) lett aransarkantyús vitéz, 1622–5-ig országbíró, 1625-től nádor. Második felesége volt *Bedegi Nyáry Krisztina*.

140:11 *Várdai Katalin* (1580–1630), Bedegi Nyáry Pál (†1606) várad kapitány felesége.

140:12 *Losonczy Dorottya*, Várdai Miklós felesége. Apja halála után annak fiúvére, Losonczy István (†1552, Temesvár) gondoskodott róla, és fiúsította Ferdinánddal.

140:14 *Báthori Klára*: Losonczy Antal felesége, Forgách Ferenc szerint (2. könyv) férjét – aki 1527-ben Ferdinánd főpohárnoka volt – kéjsóvárságától hajtva megfojtatta.

140:15 *Ecsedi Báthori György*: előbb Ferdinánd, majd Szapolyai híve. Felesége *Somlyói Báthori Anna*, Báthori István (1477–1534) erdélyi vajda (1530-tól) és Telegdi Katalin (1492–1547) leánya.

140:27 *Böchö*, *chöchömös*: a szóalakokra lásd TESz I. 361. 490.

141:4 *El-terhet*: 'elfér'. Lásd TESz III. 894.

141:5 *Deákság*: 'műveltség, tanultság'. Lásd NySz I. 488. Lásd még Kovács Sándor Iván: i. m. 250. 423.

141:9 *Mirigy*: 'döghalál'. Lásd TESz II. 934.

141:14 *Az Oltári Szentséghez gyakran járult*: gyakran áldozott.

141:15 A hét fontosabb magyar Mária-ünnepet lásd VII. 283:17.

141:18 *Czel*: alighanem Kiscell (a mai Celldömölk része).

141:22 A pozsonyi klarissza apácákról van szó.

141:24 A Mannersdorf (Moson vm.) közelében, a Lajta (Sár) partján 1644-ben megtelepedett karmelitákról van szó.

141:33 A kor ismert közhelye, lásd Walther No. 8352.

141:36 *Tetemü*: 'teste'.

142:1 *Tárgy*: 'cél'.

142:2 *Gyűrű-öklelés*kor lovaglás közben kellett a vitéznek fölakasztott gyűrűbe találnia lándzsájával.

142:4 Az itt említett eseményről lásd egy korabeli feljegyzésben: „1651. augusztus 31. Segesd alatt voltunk s felettünk von német gróf Puchaim, a hadi tanács alelnöke, vezérkedett; ott volt gróf Zrínyi Miklós bán, gróf Esterházy László, Batthyány Ádám a kanizsai határvonal tábornoka [...]; a város egy része leégett, mert a mieink granátokat dobáltak a városba, s ha nem jött volna ő felségétől rendelet Puchaimhoz, be is vettük volna. [...] Velünk volt az akkori veszprémi püspök Széchenyi György is.” (MTT XIII. 246.) Lásd még Kovács Sándor Iván: i. m. 252–3. 424–5.

142:5 *Taraszk*: a szóalakra lásd TESz III. 849.

142:33 *Esterházy Pál* (†1641) aransarkantyús vitéz.

142:40 „Könnyű lábú vala, mint egy vadkecske, mely a mezőn lakik.”

143:2 *Német Országgi hadak*: a harmincéves háború utolsó szakaszának hadmozdulatai.

143:6 *Beniamin*: lásd 1Móz 35,18.

143:10 *Haba-hurdgya*: a szóalakra lásd TESz II. 79–80.

143:22 *Pihentéseikig*: leheletükig.

144:37 *Corneta*: zászló. Lásd Bartal 177.

145:37 Modern kommentár szerint *Abner* nevének jelentése inkább *pater lucernae*, 'a világosság atyja'.

146:17 *Kaponya*: a szóalakra lásd TESz II. 565–6.

146:40 *Megh-kéllő*: lásd NySz II. 215.

147:2 „Bört bőrért.”

147:10 *Érzékenségtelen*: lásd NySz I. 674.

147:21 A rómaiak viszályát az albaiakkal a monda szerint a *Horatiusok* és a *Curiatiusok* harca döntötte el: mindhárom Curiatius ikertestvér elesett, Róma viszont csak kettőt veszített el a Horatius testvérek közül. (Lásd Livius I, 24–25.)

147:22 A karthágói *Philenus* testvérek elevenen eltemetkeztek hazájuk gyarapításáért egy Cyrenevel (Küréné) zajló határvita során. Lásd Sallustius: *Jugurtha* 19. 79. Valerius Maximus V, 6.

147:27 *Jászón*: az aranygyapjút megszerző Argonauták vezére az antik mitológiában.

147:29 Esterházy Miklós a Fülöp burgundi hercegtől 1429-ben alapított *aranygyapjas rend* kitüntetésétje volt.

147:35 *Carbunculus*: vörös színű drágakő.

148:1 *Dögleletesség*: 'járvány, ragály, vész', itt átvitt értelemben. Lásd NySz I. 527.

148:8 *Karmazsin*: 'élénk, kissé kékes árnyalatú sötétpiros szín'. Lásd TESz II. 384.



148:17 *Tromfollya*: itt 'torolja'. Lásd TESz III. 990.

148:28 Lásd 2Tim 4,7.

148:29 *Haláltokkal pechéltétek*: vö. Kovács Sándor Iván: i.m. 249.

148:39 Lásd 2Tim 4,8.

149:9–11 „Béke az élőknek, nyugalom a holtaknak, te pedig, Uram, könyörülj műrajtunk.”

150:2–151:30 A latin versek fordítása:

„Méltóságos Nádasdy gróf úrhoz, aki a törökök ellen vívott csatában elesett gróf Esterházy László és fiverei hősi erényét írásba foglalta.

Kérdezitek, mit tesz mezejében az Elysiumnak  
győztesként László? Zengi dalát, latinul;  
testvér-árnyak közt Nádasdy művét mutogatván  
zengi: az által lett híre örökre dicső,  
s hogy Nádasdy különb, mint hajdan a híres Achates:  
méltó ő maga is, hogy neve légyen örök.

Nagyságos Ferenc úr, ugyanazon méltóságos gróf úrnak.

Esterházy Ferenc szól most Nádasdy Ferencről:  
Márs a halálba adott, – visszaad élnem emez.  
Hősi erényeim emlékét írás megőrzi,  
íme, kinyomtatván, ismeri azt a jövő.  
Hogyha ilyen csak még egy is lesz Pannoniában,  
hősök tetteire nem borul éj s feledés.

Nagyságos Tamás úr, ugyanarról.

Szólottál rólam, Nádasdy, a föld-lakosoknak,  
rőlad a költőknek szólni fogok magam is,  
mondván: „Mennyeiek, méltó bejegyezni a Könyvbé  
gróf Nádasdy nevét.” S vágyol-e másra te még?

Nagyságos Esterházy Gáspár úr méltóságos Nádasdy gróf úrnak ugyanazon tárgyról.

Castor- s Polluxnál, Nádasdy, különb vagyok immár,  
Nádasdy, lelkem élete, éke, disze:  
Váltakozó fénnel térhetnek vissza a földre,  
– tőled megkaptam én: fényem örökre ragyog.

E verssel tisztelte meg a méltóságos gróf urat odaadó híve, a bécsi Pázmány-kollégium.

Más, a méltóságos Nádasdy gróf úrnak.

Elysium berkén, boldogjai közt lovagoltam,  
Bellerophonként; vitt sebesen Pegazus.

Láttam a távolban, hogy az Esterházy-fivérek,  
harcos nép mezején, zengve dicséretedet  
így szóltak: „Ránk szomorú gyász éje borulna,  
hogyha a napkeltét vissza nem adja nekünk!  
Ó, mint pirkad az ég! Szép Hajnalszín az égen,  
rózsás napkeltén hinti bíbor sugarát!  
Mondjunk hát, társak, hálát amaz égi Atyának!  
Légyen e csillag örök és ki ne hunyjon e fény!”

Így kívánt örök életet a méltóságos gróf úrnak az ő  
odaadó híve, Nagy Pál.”  
(Déri Balázs fordítása)

150:12 *Elysium*: lásd I. 87:35.

150:16 *Achates*: Aeneas fegyverhordozója és hű kísézője.

151:9 A Dioszküroszok, Léda fiai. *Polüdeukész* apja Zeusz, *Kasztór* Léda férje, Tündareosz spártai király volt; ezért a halhatatlanságban csak Polüdeukész részesült, de Zeusz megengedte, hogy megossza azt testvérével. Így naponként váltakozva élvezik a halhatatlan életet. Földön való megjelenésüket kiszámíthatatlan tengeri fényjelenség – az ún. Szt. Elmo tüze – kíséri.

151:14 Az 1623-ban alapított bécsi Pázmáneum.

151:20 *Pégaszosz*, a szárnyas paripát Poszeidón ajándékozta a hős *Bellerophon*-tesznak.

151:30 *Nagy Pál*: valószínűleg az a csepregi plébános, aki Felnai Ferencnek Batthyány Ádámné Formantín Auróra Katalin fölötti halotti beszédét is kiadta (RMK I. 867).

152:5 Az *Esterházy-címer*en kék mezőben koronán álló koronás griff jobb első lábával kivont kardot, másik lábával három szál vörös rózsát tart.

152:6 *Johannes Ravisius Textor* (Jean Tixier de Ravisi, 1480 k.–1534) francia humanista *Theatri poetici et historici, sive officinae libri 8* c. művére hivatkozik. Latinul: „Optabat Caligula vnicam esse populo Romano ceruicem, quo facilius vno ictu abscindi possent. Votum hominis carnificis et sanguinari.” (Az általunk használt kiadás: Basileae 1617.) De megtalálható ez a kijelentés már Suetonius Caligula-életrajzában is (30).

152:9 *Propositio*: a tárgy megjelölése.

152:21 Szt. Jeromost a spanyol *Johannes Antonius Velasquez* (1585–1669) *In epistolam B. Pauli apostoli ad Philippenses commentarii et adnotationes* c. munkájából idézi.

152:23 Velasquez idézett helyére hivatkozik.

152:28 Szt. Gergelyt a portugál *Franciscus Mendoça* (1573–1626) *Commentariorum, ad discursuum moralium in Regum libros tomi tres* c. munkájából idézi. Az idézet eredetijét lásd Gergely *In librum primum Regum variarum expositionum libri sex* című munkájában (PL LXXIX. 273).

152:30 Ismét Mendoça említett művéből idéz.



152:32 Philo Judaeus (lásd 137:9) *De praemiis sacerdotum et honoribus* c. művére hivatkozik. (Lásd pl. Philonis Judaei *Omnia quae extant opera*. Frankfurt 1591. 830–5.)

153:1 Ágostont Hieronymus Baptista de la Nuza (1553–1625) *Homiliae quadragesimales* vagy *Homiliae in Evangelia* c. gyűjteményéből idézi.

153:2 Szt. Ambrus *Apologia David quae uolgo uocatur altera* c. munkáját idézi (az idézett hely: CSEL XXXII. Pars II. 366–7), de ezt sem közvetlenül, hanem az említett helyről.

153:3 Petrus Chrysologus (380 k.–450) ravennai püspök *Sermones* c. gyűjteményének 41. darabját idézi: *De jejuniis et elemosyna* (lásd PL LII. 314).

153:5 Horatius megadott versének 29. sora: „Hős nemzedék csak hős ivadékok ad”. (Grigássy Éva ford.) Lásd még Kovács Sándor Iván: i.m. 251. 423.

153:12 Didacius Saavedra Fajardo (1584–1648) *Idea principis christiano-politici, centum symbolis expressa* c. munkájára hivatkozik. Az idézett lemma nem magában a 4. emblémában, hanem annak kommentárjában olvasható. Más emblémáskönyvbéli előfordulására lásd Henkel-Schöne 1503.

153:13 Plutarkhosz Alexandrosz-életrajza (8) csakugyan *Onészikritoszra* hivatkozva mondja ezeket.

153:16 Batthyány Ádám (1609–59), Esterházy László feleségének (lásd 129: 18–21) apja, dunáninnyi főparancsnok.

153:17 Csáky László (†1655) országbíró (1649-től). Felesége Batthyány Ádám leánytestvére, Magdolna volt. Csáky és Esterházy László kapcsolatára lásd Kovács Sándor Iván: i.m. 255.

153:23 Puchaim generális személyére lásd 142:4.

### III/B

157:1–158:10 Az oráció címlapjának fordítása:

„Tekintetes Galántai Esterházy László gróf úr, Fraknó örökös ura, Sopron vármegye főispánja, aransarkantyús vitéz, a szent csász. és királyi felség kamarása, tanácsosa, nemkülönben a pápai erősség főkapitánya stb.,

valamint a tekintetes és nagyságos báró urak:

Galántai Esterházy Ferenc, a szent csász. és királyi felség gyarmati erőssége főkapitánya stb.,

Galántai Esterházy Tamás, a szent császári és királyi felség lévai erőssége alkaptánya stb.,

Galántai Esterházy Gáspár stb.

(kik Nagyvezekény mezején a török ellen vívott csatában augusztus 26-án egyszerre estek el dicsőségesen a hazáért) temetési beszéde, melyet Erdődi Pálffy Tamás, a bátai Szt. Mihály arkangyal monostorának apátja, az esztergomi főegyházmegyei káptalan örkanonokja tartott Nagyszombatban, Keresztelő Szt. János templomában, az 1652. esztendő november havának 26. napján.

Tekintetes Nádasdy Ferenc gróf úr, Fogarasföld örökös ura, Vas vármegye főispánja,

a szent császári és királyi felség tanácsosa, komornyikja, Magyarországon pedig főudvarnokmestere akaratóból kinyomatott

Ausztriában, Bécsben, Matthias Cosmeroviusnál, a szent csász. felség udvari nyomdászánál, a Kölni Udvarban, 1653-ban.”

159:2–169:27 A latin oráció fordítása:

### B E S Z É D

„Egy hűja volt még, jó Pannónia, boldogtalanságod roppant tömegének: minekutána szinte nap-nap után oly sok polgárod pusztították el az ottomán zsarnokok, íme, legbátrabb hőseid mérsárlását is láthatod. Egy volt tehát még hátra: minekutána mitridatésinál keményebb török szolgaságba hurcoltatott el szerencsétlen népednek annyi sok hada, minekutána mohamedán igának vettetett alá hatalmas területen annyi föld és annyi hely, íme, végül főembereid ellenség vasától kegyetlenül levágott drága szép fejét szemlélheted. Egy hűja volt még jogos fájdalmad be nem hajózható könnytenger-áradatának: minekutána annyi falut, annyi várost dúlt föl irtóztatón s tett lakosaik temetőjévé tűzcsóváival az ellenség, íme, már előkelőid barbárul leterített s több mint állati vadsággal szétmarcangolt teste fölött sóhajtozol. S ami mindannyiunk fájdalmát s keserűségét nem kevésbé növeli: egyetlen ütközetben, akár csak az Esterházyak illusztris családjából egyedül is nem egy, hanem négy dicsőséges hőst, úgymint méltóságos László grófot, tekintetes és nagyságos Ferenc, Tamás és Gáspár bárókat, mintegy nemzetséged új és hatalmas Fabiusait elvesztetted – úgyszólván reményed legnagyobb része teljesen elenyészni látszik, mert ki őket a kereszténység védelmére és oltalmára páratlan gonddal és iparkodással fölneveltetted, hazánk emez leendő igen buzgó védőbástyáit s az ottomán düh bosszulóit egy szempillantás alatt elvesztetted.

Mert mit nem lehetett remélni az előkelő Esterházyak eme négyesétől, kik hogy hazánk határaitól távol tartsák az ellenséget, családi griffjeiket kivont szabállyal ernyedetlenül őrségben állatták, s ama griffek egyik lábukon a rózsákkal s homlokukon a koronákkal azt sejtették, hogy egykor majd bizonyosan megszerzik az ellenségen vett győzelem pálmáját és nem kétlett babérkoszorúját. De íme, a balsors kiütötte kezükből a szablyát, önnön vérüktől sápadnak a rózsák; halotti ciprussá változtak a koszorúk, s végül, az Esterházyak leterített dicsőséges griffjei maguk is egész Pannónia gyászos látványát szemléltették. Ó, te mindeddig még nem látott, s először a mi boldogtalan s nyomorúságos korunkban adódott, minden korok részvételére méltó látvány! Véres könnyekkel megsiratni méltó látvány! Te váratlan ránk szakadt pusztulás! Te most különösen gonosz balsors, izamos és baljóslatú események...!

Te máskor is gyászos, de ha valamikor egyáltalán, hát most igazán sápasztó Halál, ezt akartad-e: hogy e könnyes hallgatóság arca halotthalványra sápadt? S akinek kissé hosszabb életét a dicsőség bíborába kellett volna öltöztetned, azokat idő előtt s méltatlanul a gyásznak bíborába vontad? Engesztelhetetlen dühödnek egész iszonyata az Esterházyak szép virágoskertjének eme fiatal rózsácskaira áradt? Ezt akartad-e: hogy a már előbb is annyi sok halálos ütéssel sújtott hazánk elkeseredett szívét minden erőddel, annyi sok halált hozó nyíllal, vagyis az Esterházyak négy-



szeres temetésének sebével borítsad? Az ő kiontott vérüket csakis a mi kényszerűen hulló könnyünkkel tudtad kiegyenlíteni, hogy akár így is szerettednek mutasd őket? (Ő, soha senki nem vágnék hasonló szeretetre!) Hogy a mi könnyeinktől ragyogók, saját vérüktől pedig legyenek piroslok? Folyjanak hát hazafiúi szemünknek bőséges forrásaiból a sírásnak patakjai, és e hősökért, kik a haza oltáraiért és otthonaiért önnön vérüket hullatták, mi pedig hullassuk rájuk áldozatul könnyeink záporát! Hazánk emez iszonyatos romba dőlte miatt mindeneket betölt a jajveszékélés és a zokogás, mindenki benseje jajgatással telik meg.

A nagy Esterházy család tündöklő napjának, László grófnak a kihunyta egymagában is elég ok lett volna arra, hogy méltán felfakassza a könnyeknek folyamait. Ő ugyanis, aki valóban László (Ladislau), azaz 'dicséret dicsérete' (laudis laus) volt, családjának minden dicséretre érdemes győzelmi díja és hatalmas dicsősége volt, s biztosan reményleni lehetett, hogy családjának és népének ragyogását és dicsőségét csak fokozni fogja.

Engedjétek meg hát nékem, gyászoló hallgatóim, hogy az oly sok és oly nagy hős eleste miatt arcotokra borult sűrű-sűrű gyász- és szomorúságfelhőket az ő hősi erényük tündöklő ragyogásával valamelyest szétoszlassam, és dicsőséges tetteik emlékezetével könnyeiteket egy kis ideig megállítsam! Ezzel az én könnyes beszédemmel az a föltett szándékom, hogy megmutassam: méltóságos László gróf s véle a testvéri triász, népüknek és családjuknak igazi és örök dicsőséget szerzett. Egyre azonban ehelyütt emlékeztetni szeretnék benneteket: ne várjátok el a szónoktól, hogy ebben a közös fájdalomban ékesszóló legyen; az igazi fájdalomnak ugyanis kötelessége, hogy ne tudjon semmiféle cicomázásról, és inkább bőséges könnyeivel, mintsem hogy ékesszóló szavakkal mondja beszédét!

S bár e dicsőséges négy férfiú mindegyike külön-külön dicsőítő szónokot követelhetett volna dicséretes érdemei miatt — ahogy ugyanis az athénieket Athénban, úgy ez előkelő Esterházyakat az Esterházyaknak ebben a bőkezűen épített palotájában a legméltányosabb dicsőíteni —, de hát van-e oly fennköltségnek örvendő elme, van-e olyan, akár száz nyelvvél fölfegyverkezett, római vagy görög mintákat követő ékes beszédű szónoki erő, mely akár csak egyiküknek a haza iránt való lángoló szerelmét méltó dicsőítő beszéddel tudná az egekig fölmagasztalni? S nem jut mindig osztályrészüln Achillésnek a maga Homérosá, sem Aristeidésnek a maga Platónja, sem minden örökkévalóságra méltó erénynek a maga méltó hirdetője. S ezért, bár egyszerre annyi igen bátor hős dicsőítésének elmondására teljességgel alkalmatlan vagyok — ha ugyanis valaha, most aztán igazán koldussá tesz engem a téma dús volta —, úgy gondoltam, akkor teszek a leghelyesebben, ha méltóságos László gróf érdemeinek dicsőségébe foglalom bele Ferenc, Tamás és Gáspár győzelmi discszörűjét is.

Hogy tehát onnan vegyem beszédem kezdetét, ahonnan László gróf dicsőségének legelső ékessége származott: az Esterházy nemzetség tündöklő ragyogását nem szükséges itt földéznem, mivel az ő minden dicséretre méltó és kiváló családjának magaslatásaiban nem szűkölködik, s ő maga is mind érdemeinek, mind pedig a minap a hazaért kiontott vérenek dicsőséges bíborával ékesítette azt. Ha valaha valaki dicsekedhetett őseinek hősi virtusával s dicsőségével, László méltán dicsekedhetik, mert az ő atyja nagy államférfi, e »haza atyja«, Magyarország néhai jeles nádora volt. S hogy ne

csak testében, hanem lelkületében, erényeiben is atyja hasonmásának mutatkozzék, a múzsák ama világhíres bécsi »Athenaeumában« a tudományok művelésére adta magát. Lászlónak a népe kiváltképpen való dicsőségére született tehetsége ugyanis nem nyugodhatott sokáig kiterjedt szülőföldjének kényeztető anyai ölelésében, hanem elhunván otthona falait, a városok ama nagy királynőjét, minden virtus és dicsőség lakóhelyét, a római császárok ama méltóságteljes székvárosát, Bécset kereste föl, ott ugyanis tehetsége nagyságának megfelelő szintérre, a tudományokban szelleméhez méltó vetélytársakra talált, s ezért a tudományoknak ama nagy küzdőterén ernyedetlenül azon fáradozott, hogy a kiválóan képzett gróf ki ne töröltesse a nagy magyar előkelők névsorából. Ausztria kiterjedt tartománya nemegyszer megérezte benne mind kedves természetét, mind szerencsés tehetségét, s egyhangúlag honpolgárai közé választotta. László ugyanis már akkor olyannyira magára irányította mindenki figyelmét, s minden ő csodálójának lelkét úgy magához láncolta, hogy nem csupán hazája, hanem annak szomszédja, az oly sok császárt s királyt fölnevelő Ausztria is polgárának akarta, s dicsőségének tartotta, hogy az ő polgára, hiszen nyilvánvaló volt, hogy egész országának mindenféle még oly kiemelkedő megbízatásban is páratlan dicsőséget fog szerezni.

Atyja halála után nemcsak az erényekben, hanem a tisztsegekben is örökébe lépett atyjának, ugyanis hamarosan megválasztották Sopron vármegye főispánjának. Ne gondoljátok, hogy e tisztsege tétlenségben telt le s gyümölcstelen volt. Az új főispán szerencsés kormányzása alatt ugyanis több kiterjedt birtokot és várat, melyeket hajdan a magyar koronától elszakítottak, mint valami nemes testrészeket, visszaszereztek Sopron vármegye és így az egész Magyarország testébe. Így tehát László hivatala jó előjellel indult mind az ősi határok kiterjesztése, mind pedig kiterjedt birtokok hozzácsatolása révén.

Most arra gondolhattok, hogy atyjától örökséget kapott. Nos, ő nem az atyai örökség tátongó mélységeit, nem az atyai birtokok örvényeit, nem az atyai örökség gonoszító fölzabálóit, vagyis nem azokat a tékozlókat követte, akik minden jószágukat szétszórják, mígnem koldusbotra jutnak; nem azokat követte, mondom, akik akkor veszik észre, hogy milyen gazdagok voltak, mikor asztalaikon Caligulák vagy Cleopátrák módjára már roppant vagyonokat eldorbézoltak, akárcsak amazok az értékes drágagyöngyöket, hasuknak, istenüknek oltárán minden értéktárgyukat feláldozták s aztán már túl későn fáljalják, hogy elvesztették az örökséget, mikor már a szükség legmélyén tengetik életüket. Ezek lábnyomát tehát messze elkerülte László, s a ráhagyott örökséget kétszázezer forintot meghaladó értékű jószággal és sok más járulékkal gyarapította, úgyhogy ha bármennyi örököse lett volna, mindegyikét hatalmas atyai örökséghez juttatta volna. S bár nem volt örököse, örökösül hagyta nevének soha el nem enyésző dicsőségét.

Nem csoda hát, hogy majd miután igen kiterjedt birtokokat vásárolt Pápán, a pápai vár főkapitányává és kormányzójává nevezték ki; László virtusának és dicsőségének ugyanis mindig kijárt a legmagasabb hivatal s tisztsege. Mint Karthágónak Hannibálra, mint a római Capitoliumnak Aemiliusra, a pápai várnak úgy volt szüksége Lászlóra. Rajta hát, pápaiak, akik a ti kitűnő vezéretek, László zászlai alatt hadakoztok: nagyobb örömmel örvendjétek, mint hajdan a makedónok Nagy Sándor vagy a rómaiak Iulius Caesar alatt. A ti vezérekben együtt a tiétek Mars, és a tiétek Pallas is.



s ezért legyőzhetetlen a ti vezéretek; az ugyanis legyőzhetetlen, akiben Pallas Marssal, a Bölcsesség a katonai Fegyelemmel szövetségre lép. Ezek mellé ugyanis kíséruől szegődik a Győzelem, és sokkal igazabbul, mint Athénban, mert itt nincsen szárnya, hogy elrepülhessen innen. Ahol ugyanis Marsnak nem társa Pallas, elpusztulnak, bár velük van Mars, mint a trójaiak, mert ellenségük a görögök talpig fölfegyverezett Pallasa. Nagyon szerencséseknek mondanálak hát titeket, pápaiak, mert hadvezéretek, László, mind Mars, mind pedig Pallas révén dicsőséges. S bizonyára Marshoz méltó virtusának tanúbizonyságát adta volna László nemcsak a pápai erősségben, hanem egész Magyarországon is, ha élete fonalának fölvetésében kissé nagylelkűbbek a párák.

Noha pedig nem csekély dicsőség fejedelmi személyek tetszésére lenni – hogy milyen kedves volt László a mi legfenségesebb fejedelmünk- és császáruk-, Ferdinándnak, arra akár abból is következtethetünk, hogy bár alig múlt húszeves, a császár kamarásainak sorába emelte; hiszen már csak az az aranykulcs hiányzott Lászlónak, mellyel a legmagasabb aranyló dicsőség csúcsára tágas utat nyisson magának. Mekkora dicsőségnek lehet mondani akár azt is, hogy mindig nyitva állt előtte a legnagyobb császárnak, roppant földek monarchájának legtökösabb belső szobája is. Ezért aztán gyakran időzvé a császári udvarban, nemritkán egy álló héten át, és pedig igen nagy megbecsüléstől övezve látta el a császár mellett a komornyik szolgálatát. S bár sűrűn a császári udvar lakója volt, nem fordított hátat a kegyességnek, sőt ha történetesen onnan száműzve lett volna, Lászlóval a kegyesség az udvarba visszatért volna. Különösen kegyes érzülettel viseltetett az Istenszülő Szűz iránt, eme nagy patrónája ünnepei előtt ugyanis mindig nagy lelki alázatosságban böjtölt. S hogy nagyobb áhitattal és lángolóbb érzülettel ülhesse az Istenszülő ünnepét, s méltó legyen arra, hogy a legszentségesebb oltáriszentséget magához vegye, az ünnepet megelőző napot nem valami ilyen-olyan önmegtartóztatásban vagy böjttel töltötte, hanem beérte csupán kenyérrel és vízzel. Szívesen s vidám szívvel tartóztatta meg magát a hústól és beérte csupán kenyérrel, hogy aztán a következő napon magához vegye az angyalok mennyei kenyerét, az Emberfiának testét.

Ámde nemcsak az Isten s annak szűz Anyja iránti kegyesség, hanem tündökletes erények is felragyogtak Lászlóban: ugyanúgy fényeskedett benne a páratlan szerénység, alázatosság, mértékletesség, nyájasság s valami veleszületett ártatlanság csillogása. Úgy sugárzott ugyanis róla lelkének és erényeinek édessége, hogy – mint állítják – alig fordult elő, hogy bárkit, akár csak szolgálai közül is, gorombább vagy kissé keményebb szóval, nem hogy szidalommal megsértett volna. Ó, László nyelvének szerénységét minden nyelvnek hírrel kellene hirdetnie! Hiszen olyan volt László, mint egy fullánk nélküli méh, egy epe nélküli galamb, mert László nem szokott a nyelvével szűrni: kardját ugyanis nem a szájában, hanem az azt megillető helyen szokta volt hordani; tudta, hogy azoknak nyelve éles kard, akik gyakrabban támadnak az ellenséges csatasorra az asztaloknál, mintsemhogy a csatamezőn, s annyi ellenséget terítenek le, ahány poharat temetnek el seregestül borissza torkukban. Ezért aztán, ha a csatakürtök hangjára annyi ellenséges vér folya ki, ahány az asztaloknál a pohárköszöntőkben, ebben a vörös tengerben a fáraó irdatlan nagy hadserege is régen elsüllyedt volna. Azt gondolják, hogy Mars a nyelvükben, a kard az asztalban, az ellenséges csapatok a serlegben van, s a bort az ellenség kiontott vérenek vélik. S csupán azt a nemcsak csodá-

latra, hanem szánalomra is méltó dolgot hagyják maguk után, hogy nem a vérteseket, hanem a borvegyítő edényeket hívja ki viadalra, azok gyöngé hadától megveretvé nemritkán egyszersmind fejüket és eszüket is elvesztik. László azonban nyelvével még egy szolgát sem tudott megsérteni, kardjával pedig csakis a csatamezőn támadt az ellenségre. Ha ugyanis nem a nemes Marssal, hanem szófegyvereket lehelve, tele hassal akart volna csatába szállni, életét soha nem tudja oly dicső véggel koronázni.

A legbölcsőbb császár, Ferdinánd fölfigyelt László nagyszerű cselekedetekre kész nemes lelkére, a kereszténység iránti kiváló érdemekre született természetére, s ezért, bár még csak ifjúkorban volt, a tekintélyes tanácsosi székbe ültette. Jól emlékszem arra, hogy Plato (a Törvények 3. könyvében) teljes egészében kizárja az ifjúságot az állam minden komolyabb hivatalából, részben az érett bölcsesség hiánya, részben az ifjú lélek állhatatlansága miatt, mely nemritkán hanyatt-homlok rohan az államra káros kezdeményezésekbe. Ám az ingatag ifjúság eme nagy vétkeit csak azoknak lehet méltán fölpanaszolni, akikben a lelki érettség csak követi a haj megőszültét; akik a bölcsesség csúcsára szellemük renyhe lassúsága miatt nem tudván fölhágni, az idő gyorsröptű szárnyaihoz folyamodnak, s ezek segítségével, de már csak túl későn érik el a kitűzött célt; akik a virágzó ifjúság friss erejét a kívánságok csábításainak, a gyönyörök édesgetésének, saját maguk lusta elhanyagolásának szentelik, várják, hogy majd a hanyatló aggkor megokosítja őket s majd akkor fordítják szemük a valóban emberhez méltó polgári élet felé, mikor természetadta életük határán a közelítő halál lassan lezárja szemüket. Azokat azonban, akik néhány év leforgása alatt többet élnek, akiknek velük született természete zsenge gyermekkoruktól fogva – hogy azt ne mondjam – kézzel-lábbal igyekszik elérni a virtus és a dicsőség legkiválóbb ékességeit, akik rövid idő alatt is nagy erényekkel hatalmas tetteket hajtanak végre, azokat nem az eltelt idő hosszával, nem az éveknek számával kell mérni; gyakran ugyanis az ifjúság tavaszi friss virágai az öreg bölcsesség édes illatát árasztják magukból, úgyhogy bár elrepül az idő, mégis szinte állni látszik, ha ebben az éretlen korban meglátjuk a lelki érettséget. Ferdinánd tehát észrevette Lászlóban mind a virtus, mind a bölcsesség korai, de már érett gyümölcseit, s abban, hogy királyi tanácsosának akarja, nemhogy akadályozta, hanem még támogatta is az ifjú kora. Lászlóról ugyanis látni lehetett, hogy hazája minden megtisztelő címével, még a legnagyobbakkal is föl kell ékesíteni, mert mindazokat a címeket és a legnagyobb kitüntetésekkel ő maga fogja ékesíteni.

De hát ide szólít engem e holttestek siralmas látványa! Ha csak egyetlen pillantást vetünk rájuk, máris méltán kicsordul szemünkből a könny. Bizony, ezek a hősök jobb látványra, szemlélőik vidámabb pillantásaira is méltók lettek volna, de a halál, mely irigye minden boldogságnak, az általános keserűségnek eme gyászos színterét, hazánk egyetemes fájdalomának eme könnyes várát emelte, miután romlásunkra ránk szabadította a legszörnyesebb ellenség zsarnokságát. Kérdősködhethetünk, mi az oka ennek a szánalmas csapásnak, a mi lesújtott Pannóniánkra mért roppant nagy sebnak. László gróf meghallotta, hogy a szomszédságban a keresztény nevezet ellen fölesküdt ellenség eltökélte magában, hogy kegyetlen hadjáratba fog ellenünk, sőt tüzzel-vassal, barbár dühvel minden útjába akadót a földre terít. Nehogy tehát az legyen a látszat, hogy a roppant veszedelemnek kitett, a romlás peremére sodródott szeretett hazájával nem törődik; mindazt a csapatot, amelyeket a dühöngő barbár hírének hallatára nagy



hirtelenjében az övétől össze tudott szedni, valamint magát s mindennél értékesebbnek tartott életét is kedves hazája oltárára tette. Láthatad volna akkoron, amint Lászlóval együtt Ferenc, Gyarmat várának főkapitánya, Tamás, Léva várának másodkapitánya, Gáspár és még sok más előkelő az Esterházy családból életüket följánlották a haza megmenekedése érdekében, hogy már ebből is világos legyen az egész világ előtt, hogy Magyarország sincs híján Fabiusoknak, Scaevoláknak, Horatiusoknak, Scipióknak.

S az ellenség, kegyetlen roham után, a mohamedán tűztől füstölgő falvakban és városokban szélteben-hosszában megmutatta barbár dühét, s rengeteg zsákmánnyal megrakodva, győzelmi örömujongástól dagadó gögös lobogókkal visszavonult, mikor, íme, László, a vele szövetséget kötött testvéreivel és övéinek nem jelentéktelen csapatával nekilát, hogy szembeszálljon az ellenséges fegyverekkel, a partatlanul hánykolódó barbár dühöt megtörje, a hitszegő betörést megtorolja, a zsákmányt elragadja, egy szóval, a nyilvánvaló halálos veszedelmet is fölvállalva, segítségére siessen hazánk közjének.

De hát mit is forgattál fejedben, László? Nem látod-e, hogy milyen túlsúlyban van a barbár hadsereg, melyet újabb győzelmekre szított föl a frissen szerzett zsákmány? Nem veszed-e észre, hogy sokkal kisebb a keresztény haderő létszáma? A győzelmi pálmát, melyet tenyerükben, a győzelmet, melyet kezükben, a babérkoszorút, melyet már homlokukon viselni látszanak, szinte már vakmerő merészséggel igyekez-e visszaszerezni? Egész Pannóniának oly kedves életedet, melyet nem lehet megváltani az egész ottomán had lemészárlásával sem, ilyen nyílt veszedelemnek teszed ki? Nagyon forgandó a háborús szerencse, ne gondold, hogy már kezdedben a győzelem! Még túl keveset éltél, László; őrizd meg hát életedet szeretett hazádnak, hogy reményei szerint, érett korod bőséges gyümölcseit is élvezhesse. Ne akard, kérlek, a legnagyobbaknak terőlad megfogalmazott jó véleményét, ne akard egész Pannóniánk beléd helyezett nagy reményét ebben a veszélyekkel teli csatában kockára tenni. A te életednek nagy része van a haza üdvében, ha tehát annak üdvével törődni akarsz, törődj a magad üdvével is; a harcmezőről vonulj vissza közeli erősségedbe, óvjad ott a te értékes életed, s te magad is oltalma leszel majd hazádnak!

Ám ez a rendetlen ellenséges tömeg nem ejti rémületbe László nemes lelkét, hiszen nem a létszám, hanem a katonai virtus szüli a győzelmet. Gyakran csekély számú, de bátor szívű katonával irdatlan nagy tömeg perzsa csapatot vert meg Nagy Sándor. Veszedelmek veszik körül életünket? De hát a veszedelmek közt a virtus olyan, mint a vízben a mész, ha oltatlan; de ha nem oltatlan, élettelen, erőtelen. Az az ember született a veszedelmekre, akinek helyén van a szíve. Fuss az ellenség elől, ha kardod a dicsőség veszélyes bíborától elpirul. Futásban keresni a megmenekedést, nemtelen pártus »erény«; szilárdan állva győzni vagy meghalni: fenséges dolog, hősi dolog. László serény hősnek tartotta magát; nem azért jött, hogy megfutamodjék, hanem hogy megfutamítson. Nem Iulius Caesar legyőzhetetlen csapatait tartja szem előtt, aki az ellenséget megpillantva rögtön meghátrál. Tullius tanúsága szerint nem csupán magunknak születünk, hanem a hazának; jobb ugyanis, mondotta Maximianus császár, meghalni, mint csak magunknak élni. Nem sokat nyom a latban, hogy László csak keveset élt; eleget élt, ha csak rövid életét is, de a haza életének és üdvének szentelte.

Élni tudnak azok is, akik méltatlanok az életre; ámde boldogtalan az az élet, mely mindennapi, közönséges. Azt mondja tehát László, hogy »nyugtával dicsérd a napot: mikor ugyanis a nap lenyugodni készül, mindenkinek szemét magára fordítja; s látom is, hogy minden szem felém fordult ezen a csatamezőn, s tudom, hogy mekkora bizodalmat helyeztek belém. Nem akarok csúfot űzni az engem szemlélőkből; nem akarom megcsalni a belém helyezett reményt. Nem futamodom meg, s nem sütöm rá nevemre nemtelen futással a dicstelen szégyenbélyeget. Jobb nekünk meghalni, drága testvéreim, mintsem tétlen s rozsdás karddal szemlélni, hogy a barbár ezt a mi hazánkat, vallásunkat, sőt magát a mi Istenünket is sérelemmel illeti. Kiállok hát a hazáért, s a mai napot vágy dicső halállal, vagy győzelemmel tüntetem ki.«

Alighogy elszánta magát, a vadállati dühében tomboló ellenség teljes hadrenddel Lászlóra és csapatára ront. Dühödt rohamukat nemcsak hogy nagy lélekjelenléttel föltartóztatta, hanem többüket megsebesítve vagy levágva visszaszorította őket, míg nem az ellenség végtelen tömegétől körülzárva, szerető fivéreivel, bátor bajtársaival, Ferencel, Tamással és Gáspárral együtt ő maga is elesett.

Elragadtattak tehát a halandó szemek elől, akiket mindenki szeme fényeként szeretett, miközben minden szemet magukra fordítottak. Elestek a haza legbátrabb védőbástyái, akikben az ő koruk ritka főnixei lehet tisztelni. Elestek ezek a dicső hősök, kik – hogy az elnyomott haza föllélegezhessen – egyesült erővel siettek szükségében segítségére. Az ellenség dühével szembeszegezték dicső keblüket, hogy a mi sértetlenségünk védőbástyái legyenek. Nemes nyakukat odavetették az ellenséges kardoknak, hogy a mi nyakunktól távol tartsák azokat. Bőségesen hullatták véréüket, hogy annak árán az ellenség hálójába esett honfitársaiknak visszaadják hajdani szabadságukat. Szívesen áldozták életüket, hogy a miénket megőrizze. Végre, a földre terülve kiszolgáltatták magukat a barbárok zsákmányolásának, hogy mi ne legyünk a barbár vadság zsákmánya. Ó, jaj, ezernyi könnyel kell siratnunk, ezernyi sóhajjal elsőhajtanunk hazánknak árvaságát. Ó, mily nyomorult Pannóniának állapota, hiszen legragyogóbb előkelőinek egyszerre történt ily szörnyű romlásában ő maga is úgy látszik, mintha a bajoknak és szerencsétlenségeknek ugyanazon írászába jutott volna.

De félre a bánattal, ti megszorodott szívű magyarok! Gondoljatok a júdeai Makkabeusokra, s higgyétek meg nekem, hogy a hazáért s az Istenért dicsőségesen elesett magyarországi Esterházy-fivérek kiengesztelik a haragvó Mindenhatót, akinek szíve ha mint a gyémánt megkeményedett volna is hazánk iránt, ily előkelő és ily bőségesen hullott vér láttára meghasadna. Pannónia főrangú férfiainak nagytekintélyű tanácsa is elküldte már ősi méltóságának megfelelően a mennyekbe bíborba öltözött követőit, kik, hogy meggyőző szónoklatuk retorikusabban és alkalmasabban hangozzék el, véres hangon szónokolnak. S a vér hangjának van valami szívet meghajlító ereje; mert ha Ábel vérének hangja magában is fölgerjeszthette az Isten haragját a testvére gonoszságának megtorlására, hogy ne követelné e véres nyelvek sok-sok hangos jajveszékelése az isteni megtorlást az ottomán zsarnokság ellen? De még így sem teljesen bosszulatlan estek el ezek a derék hősök, mert a rájuk mért csapásért veszteségekkel fizetett az ellenség. Méltán hívjuk hát őket hazánk új Scipióinak vagy a harc villámainak, mert elesésükben kidőlték ellenségeik is – ha egyáltalán elesésnek lehet nevezni, hiszen az ő virtusukon múltott a mieink győzelme. Győztes halált haltak tehát a hazá-



ért; az ő dicső karjuk által vittek végbe később győztes társaik emberemlékezet óta nem látott pusztítást ellenségeik közt. Hiszen az a nap a Hold napja volt, amit a hold véenceinek áldozati halálával lehetett megszentelni! S bizony, a mieink sokkal több ellenséges áldozatot áldoztak volna, ha a Nap nem siet oly hanyatt-homlok lenyugodni. Az öldöklés láttára ugyanis elmenekült, nehogy hullni lásson még oly sok előkelőt, mint megannyi napot. Ezért aztán ama napra nem a rendes, hanem minden rendet túlhaladó, négyszeres éjszaka következett a haza négy napjának kihunyásával – bár nem hinném, hogy véletlenül történt elestük éppen napnyugtakor: társak voltak ők a pályájukban, hiszen kijárt nekik az ég az ő virtusuk miatt, mely érdemei által a földnél nemesebb színteret nyert magának.

De ó, nagylelkű hősök, tudok-e én határt szabni a ti dicséreteteknek, kik hazaszereteteknek semmi határt nem szabtatok? Bármit is hozok elő szónoklatomban, mind csekély és méltatlan a ti érdemeitekhez. A ti dicsőséges tetteitek, a haza, sőt az egész kereszténység iránti érdemeitek mindenünnen visszhangoznak. Ha valaha, hát most igazán sebesen száll a hír, hogy a külföldi nemzetek, sőt akár az ismeretlen népek között is elhírelje a ti dicsőséges neveteket. A ti dicséretetek, nagy híreket hirdetnek minden szájról, minden nyelvről, minden népről. Virtusotok dicsősége emberemlékezetig megmarad. Az egész földkerekség a ti dicsőítésekre siet.

Egy dolgot azonban nem tudok most mélységesen fájdalmas belső felindultság nélkül megemlíteni, mégpedig az örökké híres Esterházy család elkeseredését a holt-tetek láttán. Hogy ne gyászolná fényes napja, László kihunyását, hogy ne gyászolná fénylő csillagainak, Ferencnek, Tamásnak és Gáspárnak elestét? Méltán retteghetne a sötétségtől, ha nem világítaná be még több fáklyával is a hazai égboltot. Ne sírj hát, bár annyi fiadtól elárvulva, de mégis virágzó törzs, te, az Esterházyak termékeny anyja; ne csodáld, hogy annyi sok hőst egyszerre elvesztettél, hiszen nyáridő volt, s a fenséges augusztus hónap bőséges aratást kívánt bemutatni a mennyek fenséges Uralkodójának; s mivel túlzottan látszott, hogy egyetlen házból egy teljes tizedet szedjen a fiak közül, hát elvitte a negyedét! Hogy örökkön örökké megmaradjon nevednek dicsősége, hiszen te vagy Magyarország egyetlen családja, ki Istennek negyedet fizet. Ne kételkedj abban, hogy ezt a negyedet az Isten a mennyből hatalmas jókkal és kegyel fogja elhalmozni: negyedízigen igen gyakran meg fogod látni a te fiaidnak fiait. Ha tehát a mesélő kedvű ókoriak azt mondták, hogy hajdan Ajax véreből született a jácint – előkelőidnek a nemes harcban hullatott vére megszüli néked virágzó neved örökkévalóságának jácintvirágát. S hogy ne maradj a régi rómaiak patriciusainak sem alatta, megvan néked is a te bíborod, mégpedig négyszeres bíbort szerzettél most, dicső Esterházy család: nemcsak orcád, hanem nemzetséged is fölékítette fiaid kihullott vére. Te is adtál nekik vért, de halandót, s immár visszaadták haláluk által néked azt, de a halhatatlanság kamatával. Hallgathatsz már, te nyelvről, mert ha hallgatsz is, ezen előkelőknek hősi halála által annyi ékesen szóló szájról nyílik a dicséretre, ahány seb nyílt, vérével ékesen beszélő.”

(Déry Balázs fordítása)

159:7 VI. Mithridatesz Eupatör pontoszi király (i.e. 120–63) háromszor is hadban állott Rómával (88–85, 83–81, 74–64), rendeletére a kisázsiai városok vérfürdőt rendeztek a római és itáliai polgárok ellen.

159:21 Quintus Fabius Maximus Cunctator (i.e. ?–203), a 2. pun háború (i.e. 218–202) hadvezére Hannibál ellen.

160:21 Candidi, rubicundi: vö. kötetünkben X. 347:18–21.

160:30 A László név valójában szláv eredetű, jelentésének helyes etimológiája: 'hatalom + dicsőség'.

160:34 A. A.: Auditores.

161:13–14 Akhilleusz Homérosz Íliász-ának egyik főhőse. Ariszteidész (i.e. 530 k.–468 k.) athéni államférfi és hadvezér, az igazságosság és önzetlenség mintaképe. Platónnak róla alkotott véleményét Plutarkhosz Ariszteidész-életrajzából (25) idézzük: „Platón a híres és nevezetes athéniak közt csak Ariszteidészt tartja tiszteltre méltónak, mert Themisztoklész, Kimón és Periklész oszlopcsarnokokkal, kincsekkel és sok már hiú és haszontalan dologgal töltötték meg a várost, de Ariszteidész erénnyel kormányozta.” (Máthé Elek ford.) Ám azonos nevű unokáját is említi Platón, aki Szókratész tanítványa volt.

162:27 Caligula császár (37–41) költekezéséről lásd Suetonius Caligula-életrajzát (37). VIII. Kleopátra egyiptomi királynő (i.e. 51–30) fényűzéséről lásd ugyancsak Suetonius-tól a Julius Caesar-életrajzot (52), Plinius könyvét (lib. IX. cap. 58) stb. Költekezése a protestáns prédikátoroknak is kedvelt példája, megvan Bornemisza Péternél (Örökös kísértetek. Kiad. Eckhardt Sándor. Bp. 1955. 209. 282), Alvinczi Péternél, Keresszegi Herman Istvánnál, Geleji Katona Istvánnál, Szenczi Molnár Albertnél stb. (lásd Dömötör Ákos: A példázatok fejlődéstendenciái a protestáns igehirdetésben. = Theologiai Szemle 1985. 330).

162:41 Hannibál pun (karthágói) hadvezér (i.e. 247–183). Ellenfele volt Lucius Aemilius Paulus római consul, aki a cannae-i csatában élete feláldozásával késleltette a punok előrenyomulását (i.e. 216); akkor, amikor Hannibalt tanácsadói már azzal biztatták, hogy a Capitoliumon ebédelhet (Livius XXII, 51). A csata jelentőségét már az ókori történészek az alliai ütközethez mérték (uo. 50), amelyből a támadó gallok kerültek ki győztesen, és – a Capitolium kivételével – akadálytalanul elfoglalták Rómát (i.e. 390).

163:21 Aurea Clavis: aranykulcs, a kamarások jelvénye.

164:15–16 Lásd 2Móz 14.

164:31 Lásd 691,c–692,c.

165:41 Fabius: lásd 159:21. Mucius Scaevola: római ifjú, aki a Rómára támadó Porsenna etruszk király ellen kísérelt meg hősi merényletet (lásd Livius II, 12). Horatiusok: lásd 147:21. Scipiók: a 2. és 3. pun háború római hősei, Publius Cornelius Scipio Africanus Maior (i.e. 237–183) és Publius Cornelius Scipio Africanus Minor (i.e. 185–129).

166:34 Párhosok: a Kaszpi-tengertől délkeletre élt nép, a rómaiak keleti vetélytársai.

166:39 Lásd IV. 217:32.

166:40 Maximianus római társascsászár (286–305). Az 1647-ben magyar királlyá koronázott, de trónra ténylegesen nem lépett IV. Ferdinánd jelmondata is az volt: „Pro patria mori pulchrum”.

168:6 Lásd 1Móz 4,10.



168:18 Szójáték. *Dies Lunae*: hétfő. (A csata napja, 1652. augusztus 26. csak-  
ugyan hétfőre esett.) A hold (félhold) véencei a törökök.

169:8 Szójáték az *augustus* szóval.

169:15 A közismertebb történet mellett, amely szerint a *jácint* az Apollótól  
véletlenül halálra sebzett Hyacinthus (Hüakinthosz) véréből sarjadt (Ov. Met. X.  
162–219), ismeretes olyan hagyomány is, amely a virág születését *Aiax* (Aiasz)  
kiomló vérének tulajdonítja (uo. XIII. 393–8).

169:19–20 Az előkelő rómaiak bíborszegélyű tógájára céloz.

169:22 Szójáték: *genae* – *genus*.

169:24 Szójáték: *funus* – *foenus*.

#### *Kritikai jegyzetek*

130:4 Földenk – 131:23 ki-nylatkoztassa, – 131:32 ennyre – 132:38 megh-  
bizonytot, – 133:20 foglaltá, – 134:7 légh-közelb – 139:8 szakadások-kozöt, –  
139:9 ko-szálak – 139:19 bay-vivásokban – 139:26 foglallya, – 142:4 Szegesd-alat, –  
143:17 fárkas, – 144:16 Istenével, – 145:24 szabadulása-<21>sá-ért – 146:39  
viakgokat – 148:9 vitéségéket. – 152:10 Ephes. c. 6. v. 12. – 153:1 *nuza* – 153:12  
Apud Did. Saavedram Fajardum, emblem 4. – 162:3 amlipssima – 162:4 Provinciae, –  
164:15 in in mari, – 164:27 subsequitr – 164:41 virorem, – 166:33 examine